

GRUPĂRILE CONSERVATOARE ÎN VIAȚA POLITICĂ A ROMÂNIEI ÎN VREMEA RĂZBOIULUI DE INDEPENDENȚĂ

Gheorghe-Florin Știrbăț*

Cuvinte cheie: conservatori, viață politică, Războiul de Independență, guvern liberal, poziție conservatoare

Key words: conservatives, political life, the Independence War, Liberal Government, Conservative opposition

Abstract: *Conservative groups in Romania's political life during the Independence War*

The long-governing conservative has not eased a genuine political organization in order to create a conservative party. The rivalries between the conservative personalities have prevented this finality.

The political successes of the radical Liberals during the War of Independence determined the conservatives to led aside their differences and form the Conservative Party in 1880.

Și după instituirea regimului monarhiei constituționale la 10 mai 1866 dreapta românească a oferit aceeași imagine a lipsei de unitate și de organizare. Conservatorismul politic românesc, subordonat principiului de *ordine și stabilitate* era profesat de elemente grupate în jurul unor personalități politice cu puternice legături în zona marii proprietăți și, totodată, în aceea a intelectualității de formație juridică, financiară sau militară. De aici a rezultat lipsa de coeziune a grupărilor conservatoare frământate permanent cu spectrul disoluției din cauza puternicelor rivalități personale.¹

Adoptarea legii fundamentale a României în 1866 a oferit diferitelor grupări conservatoare, pe lângă ascendentul politic în fața adversarilor liberali, adevărații “învinși ai lui 11 februarie”, urmare a sistemului electoral defavorabil, și rațiunea propriei lor acțiuni politice.² Din acel moment, în cadrul marii confruntări purtată cu liberalii în privința căilor și a sensului dezvoltării moderne a României, conservatorismul românesc și-a asumat, la nivel doctrinar, misiunea menținerii statu-quo-ului, a stării de lucruri consfințită prin pactul fundamental, orice reformism de natură a pune în discuție avantajele politice dobândite fiind prezent cu rezervă.³ În același timp, scopurile politice ale grupărilor conservatoare vizau intențiile accederii la guvernare, în definitiv motivația intrinsecă a acțiunilor politice a tuturor forțelor, fie

* Dr., profesor, Liceul Tehnologic „Petru Rareș” Botoșani

¹ Ion Bulei, *Conservatori și conservatorism în România*, București, Editura Enciclopedică, 2000, p. 9.

² Vasile Russu, *Viața politică în România 1866-1871, vol. II De la liberalismul radical la conservatorismul autoritar*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2001, p. 116-118.

³ Idem, *Considerații privind constituirea Partidului Conservator din România*, în vol. *Studii de istorie modernă*, ediție îngrijită de Gh. Cliveti și Silviu Claudiu Mihai, Casa Corpului Didactic Bacău, 2008, p. 661.

ele liberale sau conservatoare.⁴ În primii ani ai noului regim însă, dificultatea consta în preferința domnitorului Carol I pentru formule guvernamentale de *stângă*, moderate sau radicale, în frunte cu Ion Ghica, C. A. Crețulescu, Ștefan Golescu, Nicolae Golescu cât și în propriile vulnerabilități izvorâte din caracterul neunitar al diferitelor grupări conservatoare⁵, adesea în raporturi *conflictuale* și dominate încă de provincialism.⁶

În Moldova, *dreapta* conservatoare era reprezentată de gruparea constituită în 1866 în jurul lui principelui Grigore Mihail Sturdza care în septembrie 1866 constituia la Iași un *Comitet electoral central* din care făceau parte personalități locale precum Iordache Beldiman, Constantin D. Sturdza, Dimitrie Cornea, Dimitrie Cozadini, Al. C. Mavrocordat, Gh. Mârzescu, V. Pogor.⁷ Editând ziarul *Constituțiunea*⁸ formațiunea politică își propusese lărgirea bazei de aderenți la nivelul întregii Moldove, inițiind întâlniri periodice cu electorii din județele acesteia.⁹ Totodată, încă din 1864 apăruse la Iași societatea literară „Junimea” ce grupa intelectuali de formație germană precum Titu Maiorescu, P. P. Carp, Th. Rosetti, Iacob Negruzzi și care va dezvolta treptat o ideologie puternic influențată de mediul cultural de formație în jurul unor idei de ordine și de organicism.¹⁰ Acest bagaj de idei precum și altele mai concrete, precum necesitatea realizării *programului isvorât din toată experiența trecutului* definitivat de Divanurile ad-hoc la 1857, afinitățile intelectuale și personale cu reprezentanții *drepte*, dinasticismul junimiștilor a constituit o bază care le-a permis apropierea de conservatori.¹¹ Până la realizarea ei efectivă concretizată prin colaborarea lor cu Guvernul Lascăr Catargiu începând cu anul 1871, adevăratul act de naștere al *junimismului politic*¹², junimiștii au acționat în cadrul strict local prin colaborări individuale cu gruparea lui Grigore Mihail Sturdza și întreținând rivalități personale cu profesorii ieșeni ai *Fracțiunii libere și independente*.¹³ Mai fecunde au fost preocupările acestora în direcția teoretizării unui model de dezvoltare al României moderne, *teoria formelor fără fond* enunțată de Titu Maiorescu în al său eseu *În contra direcției de astăzi în cultura română* (1868) constituind rezultatul acestor demersuri și totodată una dintre cele mai importante construcții teoretice din a doua

⁴ Idem, *Viața politică în România*, II, p. 217.

⁵ Frédéric Damé, *Histoire de la Romanie contemporaine depuis l'avenement des princes indigènes jusqu'à nos jours (1822-1900)*, Paris, Acienne Librairie Germer Baillière, 1900, p. 165-166.

⁶ Vasile Russu, *Considerații privind constituirea Partidului Conservator*, p. 605.

⁷ Apostol Stan, *Grupări și curente politice în România între Unire și Independență (1859-1877)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 209.

⁸ Anastasie Iordache, *Originile și constituirea Partidului Conservator în România*, București, Editura Paideea, 1999, p. 231.

⁹ Apostol Stan, *op. cit.*, p. 209.

¹⁰ Eugen Lovinescu, *T. Maiorescu*, București, Editura Minerva, 1972, p. 119.

¹¹ Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României (1866-1900)*, București, Editura Librăriei Sococ, 1925, p. 42-46; Nicolae Gane, *Zile trăite*, Iași, Editura „Librăriei Nouă” P. Iliescu și D. Grossu, 1903, p. 162; George Panu, *Amintiri de la Junimea din Iași*, ediție, prefață, tabel cronologic de Zigu Ornea, București, Editura Minerva, 1971, p. 286.

¹² George Juvara, *Titu Maiorescu. Fragmente de istorie politică*, București, Editura „Cultura poporului”, 1939, p. 18.

¹³ *Ibidem*; G. Panu, *op. cit.*, p. 286.

jumătate a secolului al XIX-lea românesc.¹⁴ Denunțând ceea ce considera a fi *viciul radical al modernizării* care stătea la baza întregii organizări social-politice și culturale a României moderne, Maiorescu dădea expresie, în modul *cel mai fericit*, unui fenomen fără îndoială real, însă inevitabil oricărui stat tânăr aflat în căutarea recuperării decalajului de civilizație și anume inadecvarea formelor de împrumut cu fondul tradițional românesc. Sesizat și de alți precursori precum Ion Heliade Rădulescu, Alecu Russo, Barbu Catargiu, Barbu Știrbei, Grigore Balș, Costache Negruzzi, Ion Ghica, Mihail Kogălniceanu, Alexandru Odobescu sau Vasile Alecsandri, fenomenul produce inevitabile dificultăți de asimilare, îngreunând procesul dezvoltării.¹⁵ Încercând să depisteze *rădăcina răului* prezent în cultura și societatea românească, Maiorescu o identifica nu neapărat în *lipsa de fundament în sine, cât în lipsa de orice simțire a necesității acestui fundament*.¹⁶ Soluția pe care o avansa în vederea remedierii situației era denunțarea și lipsa de indulgență față de mediocritate.¹⁷

Anumite inițiative în vederea unei coagulări a *dreptei* în Moldova nu au lipsit, Grigore Mihail Sturdza încercând în martie 1867 să închege o coaliție conservatoare, fără succes însă.¹⁸

În Muntenia, același deziderat a sta la baza constituirii comitetului *Ordinea* în noiembrie 1866, în București, în jurul ziarului cu același nume, de către o serie de oameni politici precum Lascăr Catargiu, Dimitrie Ghica, Alexandru Știrbei, Constantin Brăiloiu, Manaloche Costache Epureanu, George Costa-Foru, Aristide Pascal, Vasile Boerescu.¹⁹ Ceea ce s-a dorit a fi nucleul unui viitor partid conservator nu a supraviețuit însă ambițiilor personale ale membrilor.²⁰

După destrămarea comitetului *Ordinii* și încetarea difuzării organului său de presă, grupările conservatoare vor pierde prilejul de a realiza o apropiere într-o autentică formulă partinică deși, în afara scopului imediat, acela al coordonării acțiunilor pentru câștigarea alegerilor din toamna lui 1866, s-a avut în vedere tocmai închegarea unei formațiuni conservatoare.²¹

O încercare similară vor întreprinde în timpul campaniei electorale pentru alegerile Corpurilor Legiuitoare din decembrie 1867. Activismul și impetuoșitatea cu care liberalii radicali din jurul cabinetului Ștefan Golescu urmăreau să-și obțină preponderența în cadrul legislativului a determinat reacția forțelor conservatoare care vor înființa un comitet central electoral la București, un adevărat cartier general de unde aveau să-și coordoneze acțiunile politice în teritoriu și vor declanșa o virulentă

¹⁴ Ion Bulei, *Conservatorismul istoric românesc*, în vol. *Conservatorismul, istorie și actualitate*, coordonator Ion Bulei, București, Editura Tritonic, 2009, p. 23.

¹⁵ *Ibidem*, p. 24.

¹⁶ Cassian Maria Spiridon, *De la formele fără fond la cele care îl creează*, în „Convorbiri literare”, nr. 4, aprilie 1999, p. 3.

¹⁷ Eugen Lovinescu, *op. cit.*, p. 93.

¹⁸ Apostol Stan, *op. cit.*, p. 212.

¹⁹ *Ibidem*, p. 212 și urm.

²⁰ Vasile Russo, *Considerații privind constituirea Partidului Conservator*, p. 662.

²¹ Idem, *Viaja politică în România*, p. 14.
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

campaniei de presă împotriva “roșilor” și a guvernului susținută de noul organ de presă, “Terra” apărut în noiembrie 1867.²²

Un rol important își asuma gruparea *Juna dreaptă* constituită după 8/20 noiembrie 1867 în jurul nou înființatului ziar și reunind tinerii cu orientare politică conservatoare sau greu definibilă precum Nicolae Blaremborg, Aristide Pascal, P.P. Carp, G. Manu, Al. Lahovary, C. Grădișteanu.²³ Dorindu-se a fi liantul apropierei tuturor conservatorilor, *Juna dreaptă* se apropie de oameni politici cu experiență precum Christian Tell, Dimitrie Ghica, Manolache Costache Epureanu, Vasile Boerescu, Petre Mavrogheni, constituind în decembrie 1867 un comitet electoral, însă efemer.²⁴

Vehemența tonului critic împotriva cabinetelor liberal-radical de la 1867-1868, exprimat mai ales de acela care va deveni tipul politicianului de opoziție, Nicolae Blaremborg, marchează existența acestei grupări care nu a putut ajunge la finalitatea urmărită. Un *partid al ordinii* a constituit obiectivul unor oameni politici autoproclamați de *centru* precum Dimitrie Ghica și Vasile Boerescu, ambii formând guvernul de la 1868-1870 împreună cu Mihail Kogălniceanu.²⁵ Ei editau cu începere din februarie 1868 ziarul „Pressa” în vederea popularizării concepțiilor lor politice.²⁶ Demersul grupării constituită în jurul ziarului lui Vasile Boerescu nu a fost un succes, ea menținându-și în continuare individualitatea și arătându-se sceptică oricăror sugestii de cooperare cu *dreapta*, tot mai frecvente începând cu 1870. În acel an, cei doi parteneri făceau publică existența unei grupări cu o identitate ambiguă, *fie de centru, fie de dreapta* având ca principiu politic suprem *libertatea prin ordine și stabilitatea prin dinastie*, un *partid al ordinii*, după cum îl prezenta un manifest electoral din 9 mai 1870, în rândurile căruia intrau Vasile Boerescu, Dimitrie Ghica, Petre Grădișteanu, I. Manu, gen. Ioan Em. Florescu, Al. Plagino, Gh. Brătianu, Chr. Tell, Al. Orăscu, G. Meitani, C. Brăiloiu.²⁷ Lipsa coeziunii interne apare evidentă și cu ocazia acestei noi încercări de coagulare a grupărilor conservatoare. În acel an se constituia primul guvern conservator din timpul domniei lui Carol I la 22 aprilie/8 mai 1870 numit și *cloșca cu pui* prin îmbinarea experienței politice a președintelui de Consiliu, Manolache Costache Epureanu cu *tinerețea* miniștrilor din *Juna dreaptă* Al. Lahovary, P. P. Carp, G. Gr. Cantacuzino, C. Grădișteanu, col. G. Manu.²⁸ Prestația acestui cabinet a fost influențată negativ de evoluția situației politice internă și externă, de acțiunile anticarliste ale liberalilor radicali din 8/20 august 1870 de la Ploiești și din 10-11 martie 1871 de la sala Slătineanu din București corespunzându-le declanșarea războiului franco-prusian.²⁹ În respectivul context, necesitatea consolidării bazelor regimului și a introducerii unui climat de stabilitate în viața politică

²² *Ibidem*, p. 36.

²³ Titu Maiorescu, *op. cit.*, p. 14, Apostol Stan, *op. cit.*, p. 212-217.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Anastasie Iordache, *op. cit.*, p. 239

²⁶ Nerva Hodoș, Al. Sadi Ionescu, *Publicațiunile periodice românești*, cu o introducere de Ion Bianu, București, Librăriile Socec, 1913, p. 583.

²⁷ *Ibidem*, p. 218

²⁸ Vasile Russu, *op. cit.*, p. 218; Frédéric Damé, *op. cit.*, p. 207.

²⁹ *Ibidem*, p. 212-213.

românească era acut resimțită de însuși șeful statului, corespondența purtată cu tatăl său, Principele Carol-Anton de Hohenzollern, la 4/16 august 1870 relevând predispoziția lui Carol I de a da curs sugestiilor pentru instaurarea unui regim de ordine, conservator și de a opera unele modificări în sens restrictiv în textul Constituției.³⁰ Însăși perspectiva modificării raportului de forțe în Europa, în favoarea Germaniei asistată de celelalte două curți conservatoare, Rusia și Austro-Ungaria, pe care principele a intuit-o, i-a determinat orientarea către grupările politice de *dreapta*. Amenințarea cu abdicarea în urma evenimentelor din martie 1871 a fost mijlocul prin care domnitorul reușea să impună un guvern favorabil însă necesar la momentul respectiv, punând astfel capăt frământărilor politice și instabilității guvernamentale care caracterizase primii cinci ani de domnie.³¹ Totodată, la 1870-1871, după o serie de tatonări și colaborări episodice, procesul de apropiere al diferitelor grupări conservatoare era pregătit și de conștientizarea *oamenilor de ordine* că epoca reformelor nu se încheiase, actele de guvernare ale liberalilor radicali de la 1867-1868 servind drept exemplu.³² Conservatorii au fost aceia care au răspuns favorabil ofertei princiare de a prelua guvernul, forța lor politică, conștiința misiunii pe care o aveau de îndeplinit, aceea de a contribui la consolidarea edificiului statal precum și realismul lor politic i-au îndemnat să formeze cabinetul de la 11 martie 1871 în frunte cu Lascăr Catargiu.

Conservatorii au exploatat favorabil situația politică complicată generată de incidentele petrecute la sala Slătineanu. Înfățișându-se drept singura formațiune capabilă a menține ordinea, conservatorii s-au regrupat și au reușit să obțină investitura guvernului prezidat de Lascăr Catargiu. Într-o scrisoare adresată soției sale la 14 martie 1871, Manolache Costache scria: *Toți amicii mei au strâns rândurile și acum suntem siguri de victorie[...]Eu am contribuit la formarea cabinetului neputând să stau și să rămân deoparte*.³³

Formula de coaliție prin care conservatorii au înțeles să ofere concursul domnitorului în vederea instituirii unui regim de mână forte, capabil de a depăși criza politică și de a inaugura o perioadă de stabilitate guvernamentală, în ciuda inerentelor remanieri, a fost interpretată de istoricul ieșean Vasile Russu drept actul de naștere al *partidului conservator*.³⁴ Desigur că această ipoteză vizează accepțiunea epocii în privința noțiunii de *partid*, folosită frecvent în lucrările de profil și în presă cu sensul de coaliție reunind mai multe grupări politice.

Guvernul conservator condus de Lascăr Catargiu, *cea mai tare expresie a ideii conservatoare în limitele Constituției de la 1866* după opinia lui Titu Maiorescu, se baza pe o coaliție a grupărilor moderate și conservatoare.³⁵ Scopul și forma sub care veniseră la guvernare erau dezvăluite chiar de conservatori în 1876. Rememorând

³⁰ *Ibidem*

³¹ Vasile Russu, *op. cit.*, p. 236.

³² Idem, *Considerații privind constituirea Partidului Conservator*, p. 662

³³ Emil Ioachimovici, *O pagină din istoria politică a României. Manolache Kostaki Epureanu*, București, Tipografia Profesională Dimitrie C. Ionescu, 1913, p. 62.

³⁴ Vasile Russu, *op. cit.*, p. 644.

³⁵ Titu Maiorescu, *op. cit.*, p. 35.

momentul martie 1871, conservatorii dezvăluiau că acesta fusese determinat de creșterea *partidei radicale* care amenința *ordinea și stabilitatea*, context în care ei depășiseră *luptele personale* care îi dezbinaseră în trecut și se uniseră formând guvernul Lascăr Catargiu.³⁶ Reconcilierea conservatorilor era privită cu satisfacție de domnitorul Carol I, el informându-l pe principele Wilhelm al Germaniei că *toate fracțiunile partidului conservator s-au unit și au format noul minister*, oamenii politici implicați dovedindu-se adevărați *apărători ai principiului monarhic*.³⁷

Marea coaliție conservatoare de la 1871 includea oameni politici cu experiență precum Lascăr Catargiu, gen. I. Em. Florescu, Petre Mavrogheni, Manolache Costache Epureanu, principele Grigore Mihail Sturdza, moldoveni și munteni cunoscuți ca oameni de ordine. Lor li se adăugau o serie de personalități moderate precum Chr. Tell, Nicolae Kretzulescu sau George Costa-Foru și oameni politici de perspectivă din gruparea *Juna dreaptă* cum erau Al. Lahovary, Gh. Gr. Cantacuzino, Ion Cantacuzino.³⁸ Gruparea constituită în jurul ziarului *Presă* nu a rămas în afara jocului politic, exponenții acesteia, Vasile Boerescu și Dimitrie Ghica, oferind guvernului conservator sprijinul lor politic timp de cinci ani, suport dovedit a fi esențial asigurării continuității cabinetului conservator, sistarea lui în 1876 contribuind la demisia echipei condusă de Lascăr Catargiu.³⁹

Dintre personalitățile apropiate doctrinar de mediile conservatoare, cel puțin din perspectiva dinasticismului profesat, junimiștii au fost aceia care nu au contribuit la formarea coaliției guvernamentale. Ralierea acestora majorității guvernamentale se va produce nu după mult timp în contextul vizitei domnitorului Carol I la Iași în aprilie 1871. Este deja cunoscut episodul evocat de Titu Maiorescu în care ministrul de externe G. Costa-Foru le-a înaintat junimiștilor oferta de colaborare sensibilizându-i cu observația că *prin pasivitatea oamenilor de ordine se periclitează tronul și prin urmare și țara*.⁴⁰ Aderând la coaliția conservatoare Titu Maiorescu, P.P. Carp, Th. Rosetti, I. Strat, V. Pogor, înțelegeau să își păstreze, întocmai precum gruparea constituită în jurul lui Vasile Boerescu și Dimitri Ghica, o anumită individualitate, memorialistica aferentă perioadei istorice catalogându-i drept *o nuanță conservatoare, însă neînglobată în organizarea partidului conservator*.⁴¹

Numărul mare de individualități politice care formau marea formațiune politică aflată la guvernare poate pune, în mod legitim, problema liderului. Sursele memorialistice precum și precizările unor oameni politici din epocă atribuie conducerea coaliției conservatoare lui Lascăr Catargiu, un adevărat liant care, grație însușirilor sale de *om practic, perseverent cu o mare doză de bun simț*,⁴² și a

³⁶ „Timpul”, nr. 15, 13 aprilie 1876, p. 1.

³⁷ *apud* Dan Berindei, *Societatea românească în vremea lui Carol I (1866-1876)*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Elion, 2002, p. 72.

³⁸ Apostol Stan, *op. cit.*, p. 419.

³⁹ Mariu Theodorian Carada, *Beizadea Mitică*, Imprimeriile „Informația zilei”, f.a. p. 7-8.

⁴⁰ Titu Maiorescu, *op. cit.*, p. 38.

⁴¹ Nicolae Gane, *op. cit.*, p. 189.

⁴² *Ibidem*, p. 188.

experienței sale politice, a reușit să ralieze în jurul persoanei sale diferite personalități moderate și conservatoare.⁴³

Însuși P. P. Carp susținea, la 1 februarie 1875 că Lascăr Catargiu era „capul partidului conservator”⁴⁴. Autoritatea acestuia recunoscută inițial, expres sau tacit, a depins în mod decisiv de prestația echipei guvernamentale cât și de dinamica și opțiunile care au caracterizat conduita politică a partenerilor de coaliție pe parcursul guvernării sale. Tendința frecventelor sciziuni a pus în discuție poziția preeminentă a lui Lascăr Catargiu, cu atât mai mult cu cât *organizarea* conservatorilor proprie forțelor politice românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea nu se putea încadra canoanelor disciplinei partinice, clubul conservator care exista în capitală îndeplinind mai mult rolul de unii cerc de dezbateri decât a unui for decizional.⁴⁵ Practic, rivalitățile personale și deosebirile de vederi politice și de interese dintre oamenii politici din interiorul coaliției împiedicau orice fuziune organizatorică.⁴⁶

Sprijinul politic oferit de gruparea lui Vasile Boerescu făcea ca organul de presă al acestuia, la propunerea primului ministru Lascăr Catargiu, să devină oficiosul coaliției de guvernământ. Lui i se mai adăugau și alte publicații precum „Independența română”, „Opiniunea publică”, „Curierul Bucureștilor”⁴⁷

Coaliția conservatorilor s-a confruntat cu o serie de dificultăți izvorâte din practica guvernării cât și din realitățile ei interne. Spectrul dezintegrării a persistat pe întreaga durată de cinci ani de administrație conservatoare, situației financiare dificilă a țării, reflex al debutului *marii depresiuni* economice din Europa începută în 1873⁴⁸ și al evenimentelor insurecționale din Balcani, i se adaugă cauze de ordin subiectiv care țineau de raporturile personale dintre individualitățile și grupările partenere la guvernare, puternic dominate de susceptibilități, animozități și interese divergente.

Tensiunile existente în cadrul coaliției conservatoare erau cunoscute încă din 1872.⁴⁹ Peste un an, în 1873, coaliția guvernamentală cunoștea o primă „dezertare” sonoră, Manolache Costache Epureanu care nu obținuse sprijinul partenerilor de guvernare pentru adoptarea unui proiect de lege privind înființarea unei instituții de credit funciar cu capital străin, demisiona din funcția de ministru al Justiției⁵⁰, fiind urmat nu după mult timp de ministrul de Externe, George Costa-Foru.⁵¹

Treptat numărul contestatarilor politicii guvernamentale se va mări conturându-se o adevărată opoziție în chiar interiorul coaliției conservatoare. La 25

⁴³ *Istoricul Partidului Național Liberal de la 1848 și până în zilele noastre*, București, Imprimeriile „Independența”, 1923, p. 92.

⁴⁴ Constantin Gane, P. P. Carp și locul său în istoria politică a țării, vol. I, București, Editura Ziarului „Universul”, 1936, p. 168.

⁴⁵ Apostol Stan, *op. cit.*, p. 420.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 421.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 419.

⁴⁸ Jean-Michel Gaillard, Anthony Rowley, *Istoria continentului european (De la 1850 până la sfârșitul secolului al XX-lea)*, traducere de Em. Galaicu-Păun, Editura Cartier, 2001, p. 106.

⁴⁹ Victor Slăvescu, *Corespondența lui Ion Ghica cu Dimitrie Saurda (1860-1880)*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice” (extras). București, Imprimeria Națională, 1943, p. 84-85.

⁵⁰ Simion-Alexandru Gavriș, *Manolache Costache Epureanu. Omul politic și epoca sa (Teză de doctorat)*, Iași, 2009, p. 333.

⁵¹ Ion Mamina, Ion Bulei, *Guverne și guvernanti*, București, Editura Silex, 1994, p. 37.

noiembrie 1874, Nicolae Blaremborg iniția un atac extrem de dur la adresa Cabinetului Catargiu pe tema ilegalităților comise în chestiunea impunerii candidaturilor oficiale în teritoriu cu prilejul alegerilor pe care le organiza, practică de natură a-i provoca ministerului o diminuare a popularității în fața opiniei publice: *Partidul conservator a comis greșeala care astăzi apasă greu asupra sa și care va aduce și ruina sa apropiată [...] În ziua aceea când partidul care se intitula exclusiv liberal a lăsat să-i cadă din mână – și asta în noroi – stindardul libertății, partidul conservator nu l-a ridicat cu iubire și grabă.*⁵² De la tribuna Adunării Deputaților, era lansată astfel tema încălcării libertăților constituționale atât de preferată de opoziția liberală și care a oferit chiar unor conservatori pretextul părăsirii coaliției de guvernământ și aderării la cea de la Mazar Pașa, cazul Manolache Costache Epureanu fiind unul elocvent.

Contradicțiile dintre liderii coaliției conservatoare se vor acutiza începând cu anul 1875. Situația financiară dificilă a agravat toate aceste frământări, în guvern și în majoritatea parlamentată nereușindu-se formarea unei baze de cooperare în jurul unei concepții unitare pentru a depăși momentul critic.⁵³ Demisia ministrului de Finanțe, Petre Mavrogheni, în urma acuzației lansată de liberali privind o pretinsă luare de mită în concesiunea Offenheim, a scindat coaliția conservatoare, Lascăr Catargiu și P. P. Carp poziționându-se de partea fostului ministru acuzat, împotriva căruia Manolache Costache Epureanu și Christian Tell se dovedeau deosebit de virulenți.⁵⁴ Petre Mavrogheni nu va reveni asupra deciziei sale nici în ianuarie/februarie 1876 când era iarăși solicitat pentru a prelua portofoliul Finanțelor, criza existentă descurajând pe mulți oameni politici.⁵⁵

Tot în 1875 își prezenta demisia și ministrul de Externe, Vasile Boerescu, partenerii de guvernare neadmițându-i dubla calitate de ministru și de membru în consiliul de administrație al *Băncii de București*, retragerea acestuia privând cabinetul de sprijinul *Centrului* și întărind rândurile opoziției cu nume ca A. Pascal, G. G. Meitani, C. Bosianu, Al. Orăscu.⁵⁶

Încheierea convenției comerciale cu Austro-Ungaria l-a determinat pe Manolache Costache Epureanu să-și schimbe opțiunile politice. Discursul său din Cameră la 27 iunie 1876 îi dezvăluia preocupările atât în privința consecințelor economice care decurgeau pentru România din aplicarea convenției cât și în cele politice, determinate de aflul mare de străini, îndeosebi evrei. Adept până atunci al principiului liber schimbist în relațiile comerciale dintre state, Epureanu va îmbrățișa protecționismul. Mai mult, el a considerat convenția comercială cu Austro-Ungaria drept un expedient al guvernului menită în realitate de a soluționa chestiunea israelită în sensul acordării de drepturi civile și politice, ocolind calea parlamentară pe care

⁵² Christodul Suliotis, *Nicolae Blaremborg. Omul și faptele lui*, Braïla, 1894, p. 524.

⁵³ Dan Berindei, *op. cit.*, p. 175.

⁵⁴ „Românul”, 18 februarie 1876.

⁵⁵ Dan Berindei, *op. cit.*, p. 175.

⁵⁶ Gheorghe Cliveti, *Independența națională și modernizarea instituțiilor românești*, în Gheorghe Cliveti, Gheorghe Onîșoru, Apostol Stan, Dumitru Șandru, Șerban Rădulescu-Zoner, *Istoria Partidului Național Liberal*, București, Editura BIC ALL, 2000, p. 64.

conservatorul moldovean o considera singura competentă în materie.⁵⁷ Devenea sesizabilă o delimitare a lui Epureanu de concepția Guvernului Lascăr Catargiu în privința unor probleme extrem de sensibile ale societății românești. Urmarea acestei atitudini a fost demisia sa din Cameră și trecerea în opoziție, pe aceeași platformă politică cu opoziția liberală. Motivele care îl determinaseră să-și părăsească fotoliul din Adunarea Deputaților și să se distanțeze de guvern le dezvăluia în discursul său din 18 iulie 1876 cu prilejul discuției pe marginea propunerii de dare în judecată a foștilor miniștri conservatori: *D-lor, pozițiunea mea este foarte clară, am ieșit din guvernul Catargiu pentru deosebiri de vederi în chestiuni economice și m-am aruncat în opozițiune destul de accentuat, cu ocazia împrumutului rentei, căci am crezut de datoria mea să atrag atențiunea țarei asupra părții periculoase care se deschidea pentru dânsa pe tărâmul financiar și am dat mâna diferitelor nuanțe ale partidului liberal, o mână francă și loială pentru restabilirea libertăților noastre constituționale când am crezut că ele sunt periclitate.*⁵⁸

Tot în legătură cu încheierea convenției comerciale cu Austro-Ungaria, considerată una profund antinațională, demisia deputaților liberali din Cameră în vara anului 1875 a avut efecte negative asupra stabilității majorității conservatoare. Tactica opoziției liberale, condamnată din perspectiva moralității, ignorând principiile parlamentarismului, a contribuit la slăbirea coaliției guvernamentale care se va diviza în majoritate și minoritate.⁵⁹

Agravarea atmosferei politice internaționale în urma declanșării acțiunilor insurecționale din Bosnia și Herțegovina în 1875 care, în mod evident, puneau și problema atitudinii și a rolului României în noul context regional, nu a generat nici o poziție fermă din partea conservatorilor, echivocul acestora în materia direcției de urmat în politica externă, constatat de principele Carol I în cadrul ședinței Consiliului de Miniștri din 24 noiembrie/ 6 decembrie 1875, necadrând cu propriul său proiect de obținere a independenței.⁶⁰ Pentru șeful statului se puneau acut problema găsirii unei soluții de guvernare care să înlocuiască administrația „drepte”, aflată într-o criză evidentă.

Încă de la începutul anului 1876, desfășurarea evenimentelor politice anunță iminenta retragere a Cabinetului Catargiu, coaliția conservatoare încetând să mai existe. Retragera *Centrului* de la guvernarea și implicit sistarea sprijinului parlamentar din partea aderenților acestuia, îi dăduse o grea lovitură, Cabinetul Lascăr Catargiu menținându-se cu sprijinul unei părți a *Junei drepte* și a junimiștilor.

Rivalitățile personale precum și dorința unor personalități de a-și impune predominanța au afectat foarte mult funcționalitatea coaliției conservatoare. Tendințele centrifuge au fost inspirate de exemple personale ale unor lideri precum D. Ghica, președintele Camerei sau Gen. I. Em. Florescu, ambii oameni politici aflați de ceva timp în termeni nu foarte cordiali cu premierul L. Catargiu și animați de mari ambiții

⁵⁷ Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 65.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 73.

⁵⁹ Constantin Dissescu, *Partidele politice într-un stat constituțional*. București, Editura Librăriei Sococ, 1884, p. 308.

⁶⁰ Dan Berindei, *op. cit.*, p. 175.

politice. În legătură cu această situație, în mediile conservatoare se vehicula chiar varianta unei noi echipe ministeriale, avându-i în frunte pe ambii lideri conservatori.⁶¹

Ostilitatea opoziției conturată în jurul lui Vasile Boerescu, chiar în interiorul coaliției de guvernământ, putea fi constatată la 27 ianuarie 1876 când o foarte violentă interpelare, în stilul-i caracteristic, a senatorului I. Deșliu la adresa activității ministrului Cultelor și Instrucțiunii publice, Titu Maiorescu, a fost folosită de Vasile Boerescu, Constantin Bosianu și Alexandru Orăscu ca un bun prilej pentru a contesta proiectul de lege al instrucțiunii publice și persoana ministrului junimist, propunând chiar o moțiune de neîncredere împotriva lui, în urma căreia guvernul demisiona. Chiar dacă Senatul îi făcea precizarea că blamul fusese îndreptat doar contra ministrului, L. Catargiu și-a menținut demisia sugerând domnitorului alegerea ca premier a lui Dimitrie Ghica, combinația eșuând însă din cauza refuzului lui P. Mavrogheni de a intra în noua echipă ministerială.

Criza ministerială s-a rezolvat printr-o remaniere, L. Catargiu revenind la președinția Consiliului de Miniștri, după ce se asigurase de sprijinul a 66 de deputați din Adunare, iar în locul lui Maiorescu și a lui G. Gr. Cantacuzino, demisionat și el din cauza situației financiare, au fost numiți I. Strat la Finanțe, P. P. Carp la Culte și I. Bălăceanu la Externe.⁶²

Venirea lui P. P. Carp în fruntea ministerului Cultelor, autodeclarat un continuator al politicii predecesorului său, a tensionat și mai mult atmosfera în interiorul coaliției guvernamentale, fiind interpretată ca expresie a ceea ce în mediile politice era cunoscută ca “aroganța junimistă”⁶³

Coeziunea internă nu a putut fi păstrată pentru mult timp. Dând expresie nemulțumirilor publice, *cei mai independenți* dintre guvernamentali au format *oposițiunea ministerială* care, în martie 1876 cuprindea 40 de deputați printre care D. Ghica, V. Boerescu, N. Ceaur Aslan, G. Gr. Cantacuzino. Aceștia i se vor adăuga alte personalități precum Vasile Boerescu care îndrepta tirul acuzelor *Pressei* mai cu seamă împotriva ministrului Instrucțiunii, T. Maiorescu.⁶⁴

Ruptura din cadrul *partidului conservator* a devenit evidentă atunci când opoziția din ambele Camere a refuzat să voteze proiectele de împrumut solicitate de ministrul de Finanțe, I. Strat, unul de 80 de milioane de lei, altul de 42,5 milioane de lei. D. Ghica acuza violent guvernul etichetându-l drept *înșelător și delapidator* în urma solicitării acestuia de votare a unui împrumut de 30 de milioane și demisiona din funcția de președinte al Camerei. O atitudine similară la adresa prestației executivului condus de Lascăr Catargiu adopta și Vasile Boerescu, articolele antiguvernamentale din ziarul „Pressa” al cărui proprietar era, confirmând acest lucru. Senatul se dovedi foarte energic în combaterea echipei Catargiu, acțiunile sale concretizându-se în

⁶¹ Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altă dată*, vol. I, 1871-1884, ediția a II-a, București, Editura Ziarului “Universul”, 1935, p. 145.

⁶² Mihail Polihroniade, Alexandru-Christian Tell, *Domnia lui Carol I*, vol. I. 1866-1877, București, Editura Vremea, 1937, p. 307-308.

⁶³ Constantin Bacalbașa, *op.cit.*, p. 176.

⁶⁴ “Alegătorul Liber”, an II, nr. 161, 3 martie 1876, p. 1.
<http://www.cimec.ro> <http://www.muzeuvaslui.ro>

acordarea voturilor de blam, unul împotriva ministrului Cultelor, T. Maiorescu și respingerea urgenței privind împrumutul solicitat de ministerul de Finanțe.⁶⁵

După ce refuzase propunerea președintelui Consiliului de a reveni în cadrul legislativului, D. Ghica candida iarăși pentru președinția Camerei împotriva lui C. Brăiloiu, favoritul guvernului, pierzând totuși, însă prin cele 37 de voturi obținute indicau forța opoziției. Situația dificilă a guvernului provenea din faptul că era contestat în chiar *partidul* din care provenea, membrii fostei opoziții liberale demisionând după adoptarea convenției cu Austro-Ungaria.⁶⁶

La 18 februarie 1876 Vasile Boerescu părăsea funcția de vicepreședinte al Camerei urmat fiind și de Alexandru Orăscu, vicepreședintele Senatului care pretexta perpetuarea *sistemului* corupt din învățământul public prin numirea lui P.P. Carp, partizanul politic al lui Maiorescu.⁶⁷

Opoziția din Senat se manifesta iarăși puternic cu prilejul dezbaterilor pe marginea proiectelor financiare ale ministrului Strat care vizau noi împrumuturi necesare echilibrării bugetului. Dacă după lungi dezbateri, Camera votase proiectele depuse, la 1 martie 1876 Senatul respingea urgența cerută de ministrul de Finanțe asupra proiectelor de lege adoptate de Cameră, situație care atrăgea un al doilea vot de blam împotriva Cabinetului Catargiu. Solicitarea dizolvării Senatului, venită din partea primului-ministru era motivată de existența unui *spirit manifest de ostilitate ascuns sub aparențele unui control constituțional* și de raporturile conflictuale dintre guvern și Senat.⁶⁸ S-a afirmat chiar că decizia dizolvării Senatului a fost motivată de intenția șefului cabinetului de a da satisfacție opoziției conservatoare, aducând-o la putere.⁶⁹

Însă situația financiară dificilă în care se găsea România și deosebirile de vederi care existau în privința căilor de rezolvare nu explică în mod definitiv contradicțiile dintre conservatori. Se adaugă, în mod necesar, tendința unor personalități ale coaliției de a-și asigura predominanța în cadrul executivului și al *partidului* precum principele Dimitrie Ghica⁷⁰ sau *tineretul* conservator grupat în *Juna dreaptă* care începe să se manifeste activ în scopul consolidării propriei poziții politice în teritoriu care să-l propulseze în funcții.⁷¹ Desele schimbări ministeriale datorate și unor divergențe de ordin personal denotau o uzură a guvernanților aflați în al patrulea an de conducere, un răstimp inedit pentru tânărul constituționalism românesc. Rațiunea pentru care coaliția *de ordine* fusese adusă la putere, consolidarea poziției domnitorului fiind împlinită, se revenea la luptele intestinale din cadrul coaliției guvernamentale, între atâtea personalități remarcabile.⁷²

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ Mihail Polihroniade, Alexandru-Christian Tell, *op.cit.*, p. 308.

⁶⁷ George D. Nicolescu, *Parlamentul Român 1866-1901. Biografii și portrete*, București, I.V. Socec, 1903, p. 203.

⁶⁸ Mihail Polihroniade, Alexandru-Christian Tell, *op.cit.*, p. 309.

⁶⁹ Constantin Bacalbașa, *op.cit.*, p. 177.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 150.

⁷¹ Anastasie Iordache, *op.cit.*, p. 296.

⁷² Mihail Polihroniade, Alexandru-Christian Tell, *op.cit.*, p. 300.

Pe lângă toate aceste probleme de ordin intern, conservatorii se confruntau la 1876 cu o serioasă criză de popularitate, amplificată de energica propagandă a opoziției liberale.⁷³

Alegerile pentru Senat din 26-30 martie 1876 s-au desfășurat într-o atmosferă tensionată, fără a degenera în violențe, implicarea atât a guvernului cât și a opoziției fiind slabă, primul, conștient de vulnerabilitatea poziției sale, cea de-a doua simțind că victoria poate fi obținută fără un prea mare efort.

Era rezultatul atitudinii lui Carol I care, prin promisiunea făcută lui I. C. Brătianu în privința garantării libertății alegerilor, își exprima indirect dorința înlocuirii Guvernului Lascăr Catargiu.⁷⁴

În replică la activa campanie electorală a opoziției liberale, conservatorii guvernamentali publicau, la rândul lor, o adresă *Către alegătorii Senatului* la 19/31 martie 1876.⁷⁵ Acestora li se dezvăluia că miza luptei electorale era fie instaurarea unui guvern Boerescu, fie al unuia condus de I. C. Brătianu. Ambele variante erau combătute, politica primului fiind *lipsită de prevedere și de finețe, precum era lipsită de dignitate*, fiind prezentat ca adeptul unor *noi aventuri militare* și al creșterii cheltuielilor pentru armată, iar liderul liberal și al său partid erau înfățișați ca incapabili să gestioneze problemele de politică externă.⁷⁶ Venirea liberalilor la guvernare ar fi însemnat o sporire considerabilă a cheltuielilor generate de *năvălirea lacomă la posturi de celor ce de șase ani stau cu ochiul pânditor după ele*.⁷⁷ Liberalii nu reprezentau altceva decât *buni oratori de cluburi politice dar nu bărbați de stat*, fiind preocupați mai curând în a răsturna dar fără a ști ce să pună în loc neavând deloc *experiența afacerilor publice*.⁷⁸ Discreditarea adversarilor politici era însoțită, pe tot parcursul campaniei electorale de promovarea unui discurs monarhist, într-o încercare de a-și conserva sprijinul politic al Palatului. Împotriva republicanismului pe care îl atribuiau în mod tendențios liberalilor, conservatorii îi opuneau *inviolabilitatea Tronului ca cea mai bună pasă contra anarhiei*.⁷⁹

În afara garanțiilor Domnitorului privind libertatea alegerilor, traduse într-o limitare a ingerinței guvernului, un avantaj important al opoziției liberale în timpul campaniei electorale l-a constituit utilizarea Creditului Funciar Rural ca instrument de presiune și influențare a alegătorilor din cele două colegii. Refuzul de acorda împrumuturi acelor cu afinități conservatoare i-a determinat pe mulți proprietari să-și ofere voturile adversarilor guvernului.⁸⁰ De acest lucru nu se îndoiau nici conservatorii, ei realizând că instituția de credit controlată de I. Ghica, D. A. Sturdza și I. C. Brătianu jucase rolul unui adevărat *agent electoral*.⁸¹

⁷³ Constantin Bacalbașa, *op.cit.*, p. 197.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 178.

⁷⁵ "Timpul", nr. 4, 20 martie 1876, p. 1.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ *Ibidem*, nr. 9, 29 martie 1876, p. 1.

⁸⁰ Frédéric Damé, *op.cit.*, p. 267.

⁸¹ "Timpul", nr. 21, 27 aprilie 1876, p. 1.

Sfârșitul alegerilor consemna înfrângerea candidaților guvernului, opoziția liberală reușind să-și atragă sprijinul celor două colegii electorale, orientate tradițional spre *dreapta*.⁸² Rezultatele finale indicau un ușor avantaj pentru *oposițiunea națională liberală* care obținea un număr de 32 de mandate pentru semnarii *programei partitului național-liberal* cât și pentru aceia care, deși nu o semnaseră, fuseseră propuși și susținuți de către coaliția liberală. Printre aceștia îi regăsim pe Nicolae Blaremburg, Dumitru Brătianu, Ion C. Brătianu, Constantin Bosianu, Mihail Kogălniceanu, Manolache Costache Epureanu, Constantin Grădișteanu, Ion Ghica, Dimitrie A. Sturdza, George Vernescu, George Chițu, Alexandru G. Golescu, C. A. Rosetti, Nicolae Ionescu.⁸³ Din partea *oposițiunii* provenită din interiorul fostei coaliții conservatoare, George Gr. Cantacuzino și Alexandru Orăscu, pretabili unei colaborări cu liberalii, reușeau să-și adjudece mandatul de senator.⁸⁴ *Guvernamentalii* lui Lascăr Catargiu obțineau 28 de locuri în noul Senat, ocupate de conservatori puri precum Gen. Ion Em. Florescu sau colaboratori interesați ca Ion Bălăceanu.⁸⁵ Candidând inițial cu succes la colegiul I de Ilfov⁸⁶, alegerea lui Dimitrie Ghica era anulată pentru neîntrunirea majorității voturilor exprimate, un eșec asemănător înregistrând și candidatura lui Vasile Boerescu la Ialomița, *Centrul* rămânând fără reprezentanți printre senatori.⁸⁷

Într-o interesantă analiză asupra mandatului de cinci ani al guvernării conservatoare, oficiosul acesteia, deși atribuia Cabinetului Catargiu meritul de a fi contribuit la o maturizare a vieții politice românești, nu putea să nu remarce că ceea ce constituia *viciul capital al sistemului constituțional*, inconsecvența oamenilor politici români, contribuise inclusiv la slăbirea poziției guvernului conservator. *Dezertării* grupului V. Boerescu-G. Gr. Cantacuzino-D. Ghica se adăugau, ca factori perturbatori, erodarea cabinetului în timpul celor cinci de guvernare și nemulțumirea socială cauzată de scăderea veniturilor ca efect al crizei europene și al anilor de recolte slabe.⁸⁸ Oricât de juste ar fi aceste considerente de ordin intern, la care în mod necesar ar trebui să adăugăm influența marii coaliții liberale, tabloul împrejurărilor care au determinat înlocuirea Cabinetului Catargiu ar fi incomplet dacă s-ar ignora presiunea evenimentelor externe care reclamau o politică fermă din partea României. Domnitorul însuși înțelesese că noul context extern se impunea valorificat în vederea obținerii independenței, iar partenerii chemați la realizarea marelui act politic nu puteau fi ezitanții conservatori, ci liberalii a căror influență și popularitate, importantă în eventualitatea unui război, tocmai primise consacrarea electorală.⁸⁹ Făcând dovada unui pronunțat simț politic, pe care îl aprofundase pe măsura unei mai bune cunoașteri

⁸² Simion Alexandru Gavriș, *Manolache Costache Epureanu. Omul politic și epoca sa* (Teză de doctorat), Iași, 2009, p. 348.

⁸³ "Românul", 31 martie 1876.

⁸⁴ *Ibidem*, 29, 30 martie 1876, p. 281.

⁸⁵ *Ibidem*, 31 martie 1876.

⁸⁶ "M.O.", nr. 70, 28 martie/9 aprilie 1876, p. 1914.

⁸⁷ "Românul", 1 aprilie 1876.

⁸⁸ "Timpul", nr. 15, 13 aprilie 1876, p. 1.

⁸⁹ Dan Berindei, *De la Unirea Principatelor la Independența României*, în vol. *Independența României*, coord. Ștefan Pascu, București, Editura Academiei Române, 1977, p. 127.

a oamenilor noștri politici și a intereselor Tronului și ale țării, Carol I va contribui la slăbirea pozițiilor guvernului Catargiu, atrăgând de partea politicii sale unele personalități precum Vasile Boerescu, Dimitrie Ghica, G. Gr. Cantacuzino și Gen. I. Em. Florescu.⁹⁰ În aceste condiții, în urma refuzului Domnitorului de a-i acorda o nouă dizolvare a Senatului, Lascăr Catargiu prezenta demisia întregului său cabinet la 31 martie/11 aprilie 1876,⁹¹ acceptată *cu o părere de rău* de către domnitorul Carol I, însă considerată oportună.⁹²

Sintetizând, cauzele care au condus la căderii cabinetului conservator pot fi următoarele: guvernarea *prea lungă* după standardele timpului, nerăbdarea opoziției de a ieși din pasivismul decizional și de a coordona o nouă repartizare a funcțiilor și posturilor, necesitatea calmării spiritelor agitate, nevoia de forțe noi pentru timpurile care veneau, contradicțiile dintre domnitor și guvern pe tema politicii externe, șeful statului fiind adeptul unei politici active în contextul creat de criza orientală redeschisă în anul 1875.

Consolidarea dinastiei, normalizarea vieții politice, aranjarea parțială a afacerii Strousberg, organizarea armatei și a aparatului de stat au fost reținute de o parte a istoriografiei românești drept merite care nu pot fi ignorate la orice evaluare justă a guvernării conservatoare.⁹³ Rezultate ale capacității unor personalități, obținute pe fondul unor permanente frământări interne în cadrul coaliției conservatoare, ele au fost totodată obținute grație energiei domnitorului Carol I care a știut să valorifice potențialul individual al conservatorilor cât și împrejurările existente.

Guvernarea conservatoare de la 1871-1876 are o importanță aparte pentru evoluția ulterioară a vieții politice interne. Ea a contribuit la pregătirea opiniei publice cu ideea de stabilitate și de alternare la guvernare a principalelor forțe politice. Ce cinci ani de administrație conservatoare a permis, în afara unui plus în evoluția grupărilor politice guvernante și o strângere laolaltă a grupărilor de opoziție liberale în jurul unor obiective și a unui program politic. În memoriile sale, N. Gane susținea că un plus al vieții politice românești din această perioadă a fost și faptul că *partidele*, așa cum erau ele înțelese după standardele epocii, *ieșind din starea lor haotică au început să se organizeze, să se diferențieze între ele pe bază de programe*.⁹⁴

Retragerea guvernului Lascăr Catargiu la 31 martie 1876, în urma rezultatelor defavorabile ale alegerilor pentru Senat care nu-i dăduseră majoritatea dorită, era consecința inevitabilă a crizei prin care trecea conservatorismul politic românesc. Formula ministerială în frunte cu generalul Ioan Em. Florescu care îi succeda la 4/26 aprilie 1876 nu a avut darul de a normaliza raporturile dintre grupările conservatoare, dintre care aceea care îl sprijinise pe Lascăr Catargiu până în ultima zi de mandat,

⁹⁰ Radu Rosetti, *Amintiri din prima tinerețe*. București, Imprimeria Fundației Culturale "Principele Carol", 1927, p. 231.

⁹¹ Sorin Liviu Damean, *Carol I al României*, vol. I, 1866-1881, București, Editura Paideia, 2000, p. 170. Demisia guvernului conservator era motivată de înșeși rezultatele alegerilor senatoriale care îl privau de o majoritate și de necesitatea retragerii pentru a oferi răgazul noul cabinet de a se familiariza cu problematica guvernării. "M.O.", nr. 77, 5/17 aprilie 1876, p. 2049.

⁹² Mihail Polihroniade, Alexandru-Christian Tell, *op.cit.*, p. 310.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ N. Gane, *op.cit.*, p. 189.

deținea încă majoritatea în Cameră. Se desprinsese deja gruparea constituită în jurul lui Vasile Boerescu și Dimitrie Ghica cu „Pressa” ca ziar oficial și care încerca să-și atribuie o identitate doctrinară de *centru*.

În această atmosferă de incertitudine pentru viitorul conservatorismului politic românesc, nu au lipsit inițiativele coagulării fracțiunilor într-o mare formațiune politică.⁹⁵ Ele au aparținut colaboratorilor apropiați ai fostului premier Lascăr Catargiu, vechii conservatori, membrilor *Junei drepte* și junimiștilor. La 15 martie 1876 ei înființau ziarul „Timpul” ca organ de presă al proiectatului „partid conservator”. Printre *membri fondatori* figurau oameni politici precum L. Catargiu, I. Em. Florescu, P. Mavrogheni, G. Manu, C. Șuțu, Al. Lahovary, T. Maiorescu, T. Știrbei, V. Pogor, G. Filipescu, N. Drosu, Gr. Păucescu, G. Băleanu, L. Paciurea, Al. Catargiu, Gr. Triandafil, P. Millo.⁹⁶ Discursul oficiosului conservatorilor va adopta în curând un ton moralizator menit a determina o solidaritate partinică în contextul instalării guvernului Florescu, considerat a fi ultima ocazie pentru un astfel de demers. Conservatorii constatau realitatea dezbinării existente în cadrul *partidului*, văzută ca o consecință a unor interese particulare, a unor *considerații secundare* care îl afectaseră într-un grad atât de mare încât era aproape să dispară pentru mult timp de pe scena politică.⁹⁷ Salvarea situației nu venise din interior, din energiile lăuntrice, ci tocmai din greșelile adversarilor politici. Strângerea rândurilor oamenilor de ordine în urmarea *căii principiilor conservatoare* acțiunea politică prin inteligență, prin abnegațiune, prin tact, prin probitate constituiau pârgurile prin care *partidul conservator* trebuia să se facă necesar țării și Tronului și să impună respectul în lipsa acelei popularități a cărei dobândire este atât de grea pentru dânsul mai ales că prin limbajul rațiunii nu vor avea niciodată asupra mulțimii inculte acea influență pe care o au cei mai ingrași și perversi demagogi.⁹⁸ Încă de la începutul editării sale, suprapus campaniei electorale pentru alegerile senatoriale, oficiosul conservatorilor dădea expresie *teoriei formelor fără fond* și a mai vechii lor concepții în privința drepturilor și a libertăților constituționale prea largi în raport cu stadiul de dezvoltare al României. Constituția nefiind decât urmărirea unui ideal luat de aiurea fără nici o legătură cu trecutul nostru, conservatorii se pronunțau voalat în favoarea unei modificări a acesteia în privința drepturilor politice întrucât, susțineau aceștia, *nimic nu ucide libertatea mai mult decât democratizare drepturilor politice, căci nimic nu înlesnește ingerința puterii executive mai tare decât admiterea la vot a gloatelor*.⁹⁹

Acțiunea de strângere laolaltă a tuturor conservatorilor nu s-a bucurat însă de receptivitatea tuturor oamenilor politici. Spirit independent, P. P. Carp rămânea deocamdată în afara acestei febre organizatorice. Rememorând în 1889 împrejurările

⁹⁵ Ion Bulei, *Sistemul politic al României moderne. Partidul conservator*, București, Editura Politică, 1987, p. 16.

⁹⁶ Dumitru Vatamaniuc, *Eminescu la „Timpul” (1877-1883), „România Liberă” (1888) și „Fântâna Blanduziei” (1888-1889)*, în Mihai Eminescu, *Opere*, vol. X, coordonator Dumitru Vatamaniuc, București, Editura Academiei Române, 1989, p. VI.

⁹⁷ „Timpul”, an 1, 8 aprilie 1876.

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ *Ibidem*, nr. 7, 25 martie 1876, p. 1; nr. 8, 27 martie 1876, p. 1.

politice de după demisia guvernului Catargiu, Carp dezvăluia că preferase să refuze de a face parte *dintr-un comitet care să dea așa numita organizare a partidului conservator*, discuțiile purtate cu membrii acestuia indicându-i deosebirile conceptuale în privința *organizării acestei țări*.¹⁰⁰ El nu respingea necesitatea unei regroupări conservatoare, însă adevărata motivație a unui astfel de demers trebuia să fie cu totul alta *decât răsturnarea roșilor* de la putere, pentru care scop era suficientă împăcarea cu V. Boerescu și cu alți foști colaboratori. În optica omului politic moldovean, accederea la putere a conservatorilor trebuia să fie mijlocul pentru aplicarea unui program coerent de guvernare, iar organizarea acestora trebuia să fie realizată *cu taberi bine definite, cu un plan bine prelucrat, nu numai în privința principiilor dar și în privința amănuntelor execuțiunii încât echivocul să fie cu neputință și trădarea să nu mai poată găsi în cutare sau cutare chestiune secundară o scusă pentru murdara ei aparițiune*.¹⁰¹

Criza ministerială astfel declanșată obliga factorii politici interni la consultări și negocieri în vederea găsirii unei soluții. Interesat în asigurarea unei guvernări stabile în care să beneficieze totuși de anumite pârghii de control, Carol I a sondat inițial opiniile unor personalități cu experiență, precum Gen. Florescu, C. Brăiloiu, P. Mavrogheni sau C. Bosianu, constatând curentul favorabil unei schimbări de minister în favoarea opoziției liberale, fiindu-i indicat chiar numele lui G. Vernescu ca soluție pentru funcția de premier.¹⁰² Neputând ignora noul raport de forțe favorabil coaliției liberale, alegerea Domnitorului se oprea chiar asupra acestuia, la 31 martie/11 aprilie 1876, propunându-i formarea noului guvern.¹⁰³ Avocat cu notorietate, proaspăt senator din partea colegiului al II-lea de București, Vernescu era reprezentantul unui grup deloc neglijabil în cadrul Senatului și în plus nu era compromis.¹⁰⁴ Cunoscut chiar și în mediile conservatoare pentru moderația sa în raport cu partenerii săi de coaliție, apare astfel explicabilă decizia Principelui de a da curs sugestiei consilierilor săi.¹⁰⁵ În plus, comentatorii politici străini vedeau într-un *guvern mixt* condus de Vernescu singura mutare posibilă întrucât un cabinet condus de I. C. Brătianu, minoritar în Cameră și vulnerabil în Senat în fața *amicilor* lui Lascăr Catargiu și a grupului D. Ghica-G. Gr. Cantacuzino, risca să fie imediat înlocuit.¹⁰⁶

La 1/13 aprilie 1876, Domnitorul primea la Palat pe Ion Brătianu, întrevedere în cursul căreia liderul liberal avansa tranșant soluția schimbării guvernului în contextul nemulțumirii sociale și a amenințării externe, în caz contrar țara și Tronul ar

¹⁰⁰ D. A. Sturdza, *Istoria și conservatorii. Două discursuri rostite în Senat (27 și 30 noiembrie 1892)*, București, Tipografia „Voința Națională”, 1892, p. 38-39.

¹⁰¹ *apud* Anastasie Iordache, *Sub zodia Strousberg. Viața politică din România între 1871-1878*, București, Editura Globus, 1991, p. 226.

¹⁰² *Memoriile Regelui Carol I al României- de un martor ocular*, ediție și indice de Stelian Neagoe, vol. III 1876-1877, București, Editura Machiavelli, 1995, p. 22.

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ Dimitrie R. Rosetti, *Dicționarul contemporanilor*, ediția I, București, Editura Lito-Tipografiei „Popularea”, 1897, p. 193.

¹⁰⁵ „*Timpul*”, nr. 14, 11 aprilie 1876, p. 1.

¹⁰⁶ *Ibidem*, nr. 16, 15 aprilie 1876, p. 1.

fi fost expuse unui mare pericol.¹⁰⁷ Nu însă amenințările antidinastice, cărora le intuise rolul de instrument de presiune politică, îl determinaseră pe Carol să aprobe opinia interlocutorului său, ci perceperea justă a interesului politic, tradus la momentul respectiv prin necesitatea calmării atmosferei politice interne și sondarea variantelor pentru asigurarea unei guvernări stabile menită a face față pericolului extern.¹⁰⁸ Șeful statului recomanda, în consecință, așteptarea rezultatelor alegerilor senatoriale, exigențele constituționale interzicându-i *a-și alege ministerul din cluburi*.¹⁰⁹ Nu era însă decât un mod de a câștiga timp și de a evita impresia unei decizii luate la presiunea opoziției.

În urma consultărilor care avuseseră loc în cadrul coaliției, pe 2/14 aprilie 1876 George Vernescu propunea spre aprobare Domnitorului o formulă ministerială în care se regăseau toți liderii *nuașelor liberale* împreună cu dizidentul conservator Manolache Costache: George Vernescu, prim-ministru și ministru de Interne, Manolache Costache Epureanu, ministru al Lucrărilor Publice, Ion Ghica, ministru al Justiției, Mihail Kogălniceanu, ministru de Externe, I. C. Brătianu, ministru de Război, D. A. Sturdza, ministru de Finanțe și Eugeniu Stătescu la Culte și Instrucțiune Publică.¹¹⁰

Amănuntele discuției dintre Carol I și George Vernescu, consemnate în *Memoriile domnitorului* ridică anumite semne de întrebare cu privire la intenția acestuia de a accepta în acel moment un guvern din interiorul Coaliției de la Mazar-Pașa. Astfel, el își exprima mirarea față de acceptul liderilor cu experiență ai opoziției de a se subordona celui mai tânăr dintre ei și scepticismul în privința stabilității unui guvern al *atâtor nuașe diferite de partide*.¹¹¹ Totodată, șeful statului român ridică anumite obiecții relative la componența listei ministeriale prezentate, invocând, în împrejurările externe, necesitatea prezenței unui militar în fruntea Ministerului de Război, în locul lui Brătianu care ar fi fost mult mai util preluând portofoliul Finanțelor.¹¹² Retrăgându-se de la discuții, Vernescu supunea observațiile lui Carol dezbaterii din cadrul *comitetului partidei naționale*, prilej cu care era evidențiată lipsa de încredere a conducătorului statului român în persoanele lui I. C. Brătianu și D. A. Sturdza precum și nehotărârea acestuia de a sista în totalitate colaborarea cu foștii săi consilieri, în special aceea cu Gen. I. Em. Florescu la ministerul de Război. Ion Ghica se solidariza cu Sturdza, *amicul său politic și personal*, care ar fi rămas fără portofoliu, la fel și Eugeniu Stătescu cu I. C. Brătianu astfel că, în final, în unanimitate

¹⁰⁷ *Memoriile Regelui Carol I*, pp. 22-24.

¹⁰⁸ Prezentându-i atmosfera politică internă deosebit de agitată de campania mediatică adesea violentă a opoziției, Principele Carol I îi dezvăluia tatălui său, Principelui Carol-Anton, la 14/26 aprilie 1876 că "acum am nevoie mare de liniște și de stabilitate înlăuntru." Regele Carol I al României, *Cuvântări și scrisori*, tom I, 1866-1877, București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1909, pp. 447-448.

¹⁰⁹ Regele Carol I al României, *Cuvântări și scrisori*, tom I, 1866-1877, București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1909, pp. 447-448.

¹¹⁰ "Românul", 3 aprilie 1876.

¹¹¹ *Memoriile Regelui Carol I*, pp. 22-24.

¹¹² *Ibidem*.

se hotărâse să fie comunicată decizia că opoziția înțelegea să formeze în mod solidar Guvernul.¹¹³

Liberalii își explicau eșecul politic de moment prin lipsa de cooperare a Domnitorului, care ar fi dorit să dicteze el însuși componența unui minister, lucru considerat inacceptabil. Ei făcuseră lui Carol concesia de a accepta să formeze un guvern eludând uzanțele constituționale care impuneau convocarea în prealabil a Senatului în cadrul căruia s-ar fi format grupurile politice și s-ar fi stabilit liderul majorității. A doua *concesie* făcută de opoziție domnitorului consta în acceptarea pretenției acestuia, sugerată de consilierii săi, ca I. C. Brătianu să nu dețină portofoliul Internelor, nici pe acela de Război, nici chiar cu titlu provizoriu până la desemnarea unui militar precum și scoaterea lui D. A. Sturdza din schema ministerială. În acele condiții nu mai putea fi vorba despre un minister al opoziției, *ci de a compune un Cabinet după simpatiile, antipatiile și aprecierile sale personale* [ale lui Carol, n. ns.]. Apreciind că *oposițiunea n-a fost chemată în mod serios la minister*, ziarul liberal lansa versiunea conform căreia *încercarea făcută cu oposițiunea n-a fost decât o manoperă imaginată de clica Florescu, Mavrogheni și compania, spre a veni ea la putere*.¹¹⁴ În urma intransigenței Domnitorului, constatată de G. Vernescu cu ocazia vizitei la Palat, acesta își depunea mandatul.¹¹⁵

Demersul princiar pe lângă Vernescu capătă astfel semnificația unui test de evaluare a solidarității opoziției liberale. Oferind mandatul formării noului guvern unui reprezentant al opoziției victorioase, Domnitorul își împlinea obligația de a ține seama de noul raport de forțe politice, însă zădărniciind negocierile, el amâna venirea liberalilor la putere și evita o diminuare a propriului prestigiu politic, necedând presiunilor coaliției. De asemenea dorința de a superviza un timp evoluția evenimentelor din Balcani îi impuneau deocamdată rezerva față de varianta unei guvernări de *stângă*.

Eșuarea combinației ministeriale în varianta Vernescu îl determina pe Domnitor să apeleze la unul dintre cei mai apropiați consilieri ai săi, la fostul ministru de Război, Gen. I. Em. Florescu, în vederea constituirii unui nou cabinet, fapt împlinit la 4/16 aprilie 1876.¹¹⁶

*Ministerul generalilor*¹¹⁷, după cum frecvent era numit de presa liberală, cuprindea personalități cunoscute mediului militar sau științific, în majoritate însă lipsite de influență politică, în ciuda unor experiențe guvernamentale anterioare: Gen. I. Em. Florescu, prim-ministru, ministru de Război și interimar la Interne, Gen. Christian Tell, ministru de Finanțe, Gen. Tobias Gherghel, ministru al Lucrărilor Publice, Dimitrie Paul Vioreanu, ministru de Justiție, Dimitrie Cornea, ministru de Externe și Alexandru Orăscu ca ministru al Cultelor și Instrucțiunii.¹¹⁸ Situația

¹¹³ "Românul", 4 aprilie 1876.

¹¹⁴ *Ibidem*.

¹¹⁵ *Memoriile Regelui Carol I*, pp. 22-24.

¹¹⁶ Gheorghe Platon, *Istoria modernă a României*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1985, p. 219.

¹¹⁷ "Românul", 10 aprilie 1876.

¹¹⁸ Frédéric Damé, *op.cit.*, p. 269.

guvernului nu era nici pe departe de invidiat. În afara crizei financiare, moștenită de la precedentul cabinet conservator, agravată prin pierderile constante suferite de comerțul românesc, în urma prelungirii războiului din Imperiul Otoman, el se confrunta cu o lipsă acută de sprijin politic.¹¹⁹ *Dreapta*, către care guvernul își îndrepta în mod natural speranțele, resimțea din plin efectele înfrângerii în alegerile senatoriale, menținându-și acea lipsă de coeziune din perioada preelectorală. În condițiile unei opoziții din ce mai nerăbdătoare, ministerul căuta soluții pentru consolidarea propriei sale poziții. Prezența lui Dimitrie Vioreanu și a lui Alexandru Orăscu ne indică că el se putea baza, la acel moment, pe sprijinul *Centrului*, însă se impunea totodată lărgirea bazei sale de aderenți. În circulara către prefecți din 6 aprilie 1876 primul-ministru Florescu le indica subalternilor săi din teritoriu să încerce *înfrățirea oșebitelor partide* în vederea realizării *unirii oamenilor de bine în favoarea ideilor de ordine și de conservare*.¹²⁰ Concomitent, inițiative care vizau o reconciliere a vechii coaliții conservatoare și chiar o colaborare cu *liberalii moderați* porneau și din coloanele „Pressei” lui Vasile Boerescu, scopul urmărit fiind *conservarea națională, menținerii ordinii și întărirea creditului*.¹²¹

Redeschiderea Corpurilor Legiuitoare în ședință extraordinară la 15 aprilie 1876¹²² îi oferea executivului ocazia de a constata ostilitatea majorității opoziției din Senat care și reușea, cu această ocazie, să-și impună vicepreședinții în persoanele lui G. Vernescu și M. Costache Epureanu.¹²³ Totodată, în Cameră, fricțiunile dintre grupările de *dreapta* și *centru* se mențineau. Ședința Adunării Deputaților din 19 aprilie 1876 pune în evidență rezerva cu care guvernul I. Em. Florescu era primit de majoritatea conservatoare. Ostilitatea manifestată față de persoanele miniștrilor nu lăsase nici un dubiu în privința dificultăților realizării unei reconcilierii a foștilor parteneri de guvernare. Solicitarea deputatului C. Văleanu ca primul-ministru Florescu să facă publice împrejurările care au condus la instaurarea cabinetului său a generat o interesantă dezbateră asupra caracterului noului guvern, prilej care a ilustrat anumite contradicții în interiorul *partidului conservator*. Deputatul Al. Lupescu, considerând că *acest minister s-a format tot din partidul conservator care a fost până acum la putere, însă nu este tot același guvern căruia această Cameră i-a exprimat în mai multe rânduri încrederea sa*, propunea Adunării să se pronunțe în legătură cu credibilitatea cabinetului Florescu.¹²⁴ Inițiativa a fost contestată de G. Manu care nu îi vedea oportunitatea din moment ce *conflictul care a necesitat retragerea cabinetului precedent nu a existat între guvern și reprezentanții partidului conservator a cărui majoritate este reprezentată în această Cameră, ci între guvern și Senat*. Așadar, el propunea ca Adunarea Deputaților să se pronunțe în momentul în care urma să o facă

¹¹⁹ „Timpul”, nr. 16, 15 aprilie 1876, p. 1.

¹²⁰ „M.O.”, nr. 78, 7/19 aprilie 1876, p. 2058.

¹²¹ „Românul”, 14 aprilie 1876.

¹²² Programul noului minister prezentat Camerelor cu această ocazie cuprindea doar idei generale precum neutralitatea și respectarea raporturilor cu Puterile Garante, în special cu Turcia ca linie de politică externă, iar pe plan intern, respectarea drepturilor constituționale și solidaritatea tuturor. „M.O.”, 84, 15/27 aprilie, 1876, p. 2162.

¹²³ George D. Nicolescu, *op.cit.*, pp. 211-212.

¹²⁴ „M.O.”, nr. 93, 28 aprilie/10 mai 1876, p. 2355.

și Senatul, încă neconstituit la acel moment, în funcție de viitoarea sa configurație una favorabilă sau nu noului guvern” Dimpotrivă, Al. Lahovary susținea totodată că *această Adunare care reprezintă toată țara, care este expresiunea a patru colegii electorale are poate un drept mai mare a spune cuvântul său în privința unui minister decât corpul acela care ne reprezintă numai în două colegii.*¹²⁵ P. P. Carp a exprimat o poziție și mai tranșantă. Pentru el, cabinetul Florescu nu era *reprezentantul partidului conservator* nefiind propulsat de acesta la guvernare, însă nici *contrariu partidului conservator*, împrejurare în care se impunea așteptarea acelor fapte sau acte de natură a elucida caracterul politicii Guvernului Florescu. Analizând configurația cabinetului, Carp îi admitea pe I. Em. Florescu și D. Cornea ca aparținând orientării conservatoare, fără culoare politică îi vedea pe Tobias Gherghel și pe D. P. Vioreanu, iar ca adversari politici pe Chr. Tell și Al. Orăscu. Camera acordându-i votul de încredere noului guvern, al cărui prim-ministru putea fi cu totul altă persoană, mult mai reprezentativă pentru conservatori decât Gen. I. Em. Florescu, cabinetul putea fi pus în situația de a desființa Senatul, în cazul unei majorități liberale și a organiza alte alegeri în acest caz *guvernul actual nu poate face alegeri noi pentru că nu reprezintă nici unul din partidele care se numesc de dreapta sau de stânga și care sunt stâlpii pe care se reazămă întreg edificiul constituțional.*¹²⁶ Pentru Gh. Brătianu, *cabinetul actual e un cabinet de administrațiune, destinat a gira afacerile, iar nu un cabinet având o culoare politică bine determinată.*¹²⁷ Omul politic apropiat conservatorilor, Gh. Brătianu, făcea o interesantă analiză a cauzelor căderii guvernului Lascăr Catargiu, evidențiind chiar anumite erori de strategie politică ale executivului precedent, dezaprobat de coaliție, care au condus la pierderea alegerilor pentru Senat: *Ministerul Catargiu se bucură cu sau fără drept de o considerabilă majoritate la Cameră. Senatul însă deveni ostil în ultimii timpi și își manifestă în secțiuni tendințele sale contrarii curentului guvernativ. Cabinetul nu așteaptă ca conflictul să se producă în sens politic și în urmarea unei discuțiuni, el preferă să asculte opiniunea țării care se pronunță în contra sa numind un Senat animat de opiniuni contrarii cabinetului Catargi. Acest apel intempestiv adresat țării printr-o disoluțiune violentă, atacată chiar de organul cel mai autorizat al partidului conservator, fu poate cauza principală a indispozițiunii țării pentru cabinetul Catargi dar aceasta sau alta, totuși reiese până la evidență că țara înțelese a da o dezaprobare cabinetului ce produsese această criză. Cabinetul Catargi nu așteaptă ca noul Senat să-și spuie cuvântul său, el se demise din funcțiunile sale și după încetări sterile, făcute pe lângă opozițiunea coalizată, un nou cabinet emanat din inițiativa principească, se presentă pentru a gira afacerile statului.*¹²⁸ Analizând configurația guvernului, Gh. Brătianu confirma apartenența Gen. I. Em. Florescu și a lui D. Cornea la conservatori, însă punea la îndoială persoana Gen. Chr. Tell considerat *un adversar recunoscut al sistemului Catargiu și o persoană dezaprobată de majoritatea Camerei trecute care s-a continuat incontestabilmente în Camera actuală. Domnul Tell, autorul conflictului*

¹²⁵ *Ibidem*, p. 2356.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 2357.

¹²⁷ *Ibidem*.

¹²⁸ *Ibidem*.

asupra situațiunii financiare din anul trecut, a încetat a se mai bucura de încrederea majorității Camerei.¹²⁹ Nici Al. Orăscu nu era privit cu foarte multă încredere. Chiar dacă nu era efectiv un membru al *coalițiunei*, acesta era privit ca un reprezentant al Senatului dizolvat, așadar *antagonist al majorității acestei Camerei*¹³⁰ deși era o *persoană foarte onorabilă și foarte stimabilă*.¹³¹ Și în privința lui se exprima rezerva. Așadar, G. Brătianu conchidea că Guvernul Florescu era o *operă a inițiativei suveranului format în majoritate din persoane nepolitice*.¹³²

Aceeași opinie era împărtășită și de G. Manu care considera Guvernul Florescu o emanație a voinței domnitorului și compus fără aprobarea *partidului conservator*¹³³, astfel că în cazul în care *el solicita un vot de neîncredere, se impunea ca el să nu-i fie acordat*.¹³⁴ Argumentându-și poziția, G. Manu prezenta împrejurările căderii guvernului L. Catargiu care se confruntase cu o opoziția puternică chiar în interiorul *partidului conservator*. Aceasta nu era îndreptată împotriva persoanelor din echipa ministerială, ci împotriva politicii administrative și financiare a guvernului și, în special, împotriva măsurilor Generalului Florescu de alocare a unor importante fonduri pentru armată, măsură contestată de majoritatea Camerei conservatoare, pe motiv de lipsă de resurse, ceea ce a creat imaginea unui guvern personal *care nu se mai consulta cu membrii partidului conservator*.¹³⁵ Astfel era de așteptat ca Guvernul Florescu să continue politica financiară a cabinetului precedent.

Dezbaterile aprinse dezvăluiau că majoritatea conservatoare a Camerei nu era dispusă să treacă ușor peste atitudinea de frondă cu care se confruntase în precedentul Senat întreținută și de unii oameni politici care se regăseau acum în noua formațiune ministerială în frunte cu generalul Florescu, precum Chr. Tell și Al. Orăscu. În plus, apare evidentă reticența conservatorilor față de orice intenție de suplimentare a fondurilor pentru cheltuielile armatei care putea indica o schimbare în politica externă a României, generalul Florescu fiind perceput ca exponentul intereselor domnitorului Carol I în acest sens. În conștiința contestatarilor primului-ministru, numele acestuia începea să fie asociat cu intenția princiară de modificare a politicii externe românești însoțită de implicarea militară a armatei române în perspectiva unui conflict ruso-turc.

Punându-se problema încrederii în noul guvern, Gen. Manu, Al. Lahovary, P. P. Carp și G. Brătianu s-au arătat rezervați, în timp ce V. Boerescu și C. Bolliac reușeau să impună cu greu în final o mișcare de încredere.¹³⁶

Numirea guvernului Florescu s-a dovedit a fi o soluție tranzitorie, în timpul efemerei sale existențe domnitorul Carol I negociind cu reprezentanții *coaliției liberale* termenii unei viitoare colaborări. Deși bine primit în străinătate, guvernul nu se bucura deloc de sprijin pe plan intern unde a fost surclasat net de *coaliția liberală*.

¹²⁹ *Ibidem*.

¹³⁰ *Ibidem*.

¹³¹ *Ibidem*, p. 2358.

¹³² *Ibidem*.

¹³³ *Ibidem*, p. 2359.

¹³⁴ *Ibidem*.

¹³⁵ *Ibidem*.

¹³⁶ George D. Nicolescu, *op.cit.*, pp. 215.

Pe acest fond, Domnitorul respingea sugestia primului său ministru de a desființa Senatul ca unică soluție pentru omogenizarea politică a întregului legislativ, motivând situația financiară dificilă a țării care nu justifica noi cheltuieli pentru alegeri precum și temerile acestuia că opoziția liberală ar pune în pericol existența monarhiei. Mai mult chiar, în prezența generalului, își exprima intenția instaurării unui guvern liberal moderat prezidat de Epureanu.¹³⁷

Perspectiva chemării la guvernarea a opoziției, în cazul unui succes la alegerile pentru Senat din martie 1876 era semnalată și de observatorii străini, consulul britanic Vivian creditându-i pe liderii coaliției liberale cu capacitatea de a reorganiza legalitatea în cadrul legislativului român.¹³⁸

În seara zilei de 23 aprilie/5 mai 1876¹³⁹, în ciuda rezervelor manifestate de Gen. Florescu și de G. Costa-Foru sau a sugestiilor lui I. Bălăceanu favorabile unui Cabinet Bosianu¹⁴⁰, Domnitorul Carol îl primea pe Manolache Costache Epureanu și îi propunea funcția de prim-ministru fără condiții, cu acceptarea propriei sale opțiuni, col. G. Slăniceanu, ca ministru de Război.¹⁴¹ Întocmai ca și Vernescu anterior, Epureanu invocă necesitatea consultării prealabile a colegilor săi din opoziție înaintea avansării unui răspuns definitiv.

În urma discuțiilor purtate cu partenerii săi de coaliție, Manolache Costache revenea a doua zi cu o listă de nume în care figurau și unele indezirabile Principelui, care se manifestaseră până nu demult ca antidinastici. Negocierile păreau să fi ajuns într-un punct ireconciliabil care în final a putut fi depășit prin atitudinea autoritară a principelui care amenință opoziția cu desființarea Senatului fapt ce echivala cu pierderea avantajului politic obținut în martie 1876. Efectul a fost cel așteptat, Epureanu anunțând acceptarea tuturor condițiilor formulate de Domnitor. În ziua de 27 aprilie/9 mai 1876, Gen. Florescu contrasemna cu regret decretul prin care Manolache Costache era numit în fruntea Consiliului de Miniștri.¹⁴²

Venirea noului guvern al coaliției liberale de la Mazar-Pașa a însemnat o grea lovitură aplicată conservatorilor aflați la începutul unui proces de regroupare a forțelor. Prin punerea sub acuzare a foștilor miniștri ai administrației Lascăr Catargiu la 19 iulie 1876¹⁴³ și trimiterea lor în judecată la 22 iulie 1876,¹⁴⁴ adevărate mijloace

¹³⁷ *Memoriile Regelui Carol I*, pp. 28-29.

¹³⁸ Sorin Liviu Damean, *op.cit.*, p. 228.

¹³⁹ George D. Nicolescu, *op.cit.*, p. 32.

¹⁴⁰ La 18/30 aprilie 1876, I. Bălăceanu îi oferea lui Carol I sugestia consultării prealabile a lui C. Bosianu, înainte de a lua vreo măsură ale cărei urmări *peuvent être incalculables*. Pe acesta îl recomandau *l'expérience consommée et l'esprit de conciliation*, fiind un *l'homme de bien*. D.A.N.I.C., fond Casa Regală-Oficială, vol. I. 1865-1914, Carol I, dosar nr. 3/1876, f. 1-2.

¹⁴¹ *Memoriile Regelui Carol I*, p. 29.

¹⁴² *Ibidem*.

¹⁴³ Într-o atmosferă de entuziasm generală, Nicolae Fleva citea propunerea subscrisă de 80 de deputați de punere sub acuzare a 11 foști miniștri din guvernele Lascăr Catargiu (11 martie 1871-30 martie 1876) și Ioan Emanoil Florescu (4-26 aprilie 1876): Lascăr Catargi, Petru Mavrogheni, Gen. Ioan Em. Florescu, Titu Maiorescu, G. Costaforu, A. Lahovari, G. Cantacuzino, Vasile Boerescu, Theodor Rosetti, P.P. Carp, Christian Tell și Nicole Crețulescu. Erau exceptați totuși de la acuzare patru foști miniștri ai administrației conservatoare, Ion Bălăceanu, Ion Strat și Teodor Rosetti, ultimul fiind și investit la 31 martie 1876, ca magistrat la Curtea de Casație și Justiție, precum și premierul Manolache Costache Epureanu, din motive

folosite de liberalii radicali în vederea neutralizării totale a opoziției conservatoare și a obținerii unei independențe totale de mișcare în promovarea propriei politici, mai cu seamă a uneia active pe plan extern¹⁴⁵, *dreapta* își vedea tot mai mult reduse posibilitățile de acțiune.¹⁴⁶ Pentru a-și face cunoscută opinia cu privire la chestiunile politice la ordinea zilei, principalul mijloc întrebuintat de opoziția conservatoare rămânea presa.

Pentru conservatori, alegerile pentru Cameră din 3-9 iunie 1876 surveneau la puțin timp după pierderea acelor senatoriale din primăvară, însă, în ciuda intervalului scurt, pot fi sesizate, cu acest prilej, unele tendințe de regroupare a acestora. În *Manifestul Comitetului conservator din Dâmbovița către alegători*, conservatorii făceau o analiză a noii situații politice interne creată prin schimbarea guvernului, încercând să mențină trează speranța propriilor alegători în revenirea *dreptei* la guvernare, mai unită, după încetarea a ceea ce ei numeau starea de provizorat a Cabinetului Coaliției de la Mazar-Pașa. Pierderea puterii în favoarea liberalilor, fusese consecința unor *mici dar fatale neînțelegeri ivite din nenorocire în partidul conservator*, însă, trecând peste supărările de moment, *șefii partidului conservator și-au strâns mâna cu mai multă căldură și sinceritate între ei*.¹⁴⁷ Referitor la pregătirile pe care opoziția de dreapta le efectua în vederea participării la alegeri, presa guvernamentală insera informații referitoare la întrunirile politice ale *partidei conservatoare* din Iași, care se desfășurau în casa președintelui Curții de Apel, Vasile Pogor, cu participarea lui P. Mavrogheni, Gr. M. Sturdza și Gr. Buiuciu, procurorul general de pe lângă Curtea de Apel Iași, care în curând va și demisiona.¹⁴⁸ Tonul optimist al discuțiilor, susținea organul de presă al radicalilor, era dat de lipsa de încredere în forța guvernului coaliției liberale.¹⁴⁹ Alegătorii erau îndemnați să nu voteze candidații *castei liberală-națională-radicală-democratică*, ale căror biografii

de cooperare politică de moment. Gheorghe-Florin Știrbă, *Viața politică internă a României în vremea Războiului de Independență* (Teză de doctorat), Iași, 2011, p. 163.

¹⁴⁴ Conform documentului, principalul cap de acuzare se referea la violarea Constituției și a drepturilor cetățenești prin siluirea voinței alegătorilor, prin falsificarea listelor electorale și prin toate ilegalitățile comise de acest guvern în alegeri, toate acestea denunțate prin presă și constatate prin comisiunile de anchete parlamentare ale Senatului, ceea ce constituia un abuz de putere comis în contra particularilor și mai ales o crimă contra siguranței statului. La acesta se mai adăuga corupțiunea prin protecțiunea acordată criminalilor, risipirea banilor publici, ruinarea finanțelor țării, angajarea statului în concesiuni dezastruoase fără să fi avut prevăzute alte resurse decât un împrumut a cărui nerealizare a expus statul la complicațiuni funeste. Guvernul se făcea vinovat de încălcarea legii contabilității, legea instrucțiunii publice și alte cari constituiesc fapte pedepsite de legea penală ca abuz de putere. Sintetizând, deputații liberali propuneau punerea în acuzațiune pentru violarea Constituției și a libertăților publice; pentru risipă de bani publici, pentru abuz de putere. Gheorghe-Florin Știrbă, *op.cit.*, p. 164.

¹⁴⁵ A se vedea, în acest sens, Idem, *Din viața politică a României anilor 1876-1878. Procesul foștilor miniștri conservatori (I)*, în "Carpica", nr.XXXIX/2010, pp. 171-196 și *Ibidem*, (II), în "Carpica", nr. LX/2011, pp. 189-219.

¹⁴⁶ Mihail Polihroniade, Alexandru-Christian Tell, *op.cit.*, p. 319-320; Anastasie Iordache, *op. cit.*, p. 214-215.

¹⁴⁷ "Timpul", nr. 34, 21 mai 1876, p. 1.

¹⁴⁸ Gr. Buiuciu a fost înlocuit cu procurorul Dimitrie Tacu, apropiat *fracțiونیștilor* ieșeni. M.O., nr. 108, 18/30 mai 1876, p. 2690.

¹⁴⁹ "Românul", an XX, 10 mai 1876.

nu corespundeau titulaturii partidului și care *nu pot trăi decât prin desordine și anarhie*.¹⁵⁰

La nivel declarativ, cel puțin, conservatorii se prezentau uniți în fața alegătorilor, șefii diferitelor grupări trecând peste disensiunile care îi scosese de la guvernare, ofereau mesaje mobilizatoare propriilor aderenți, supralicitându-și încrederea de care se bucurau în fața electoratului.¹⁵¹ Guvernul era acuzat că recurgea la clasicele procedee demagogice pentru atrăgerea de voturi, speculând așteptările electoratului. *Roșii*, mai ales, cunoscând legile împotriva cărora cetățenii se exprimau adeseori în modul cel mai defavorabil, anunțau că urmau să le desființeze sau să le modifice: prestațiile județene, învoielile agricole, poliția rurală, legea miliției, licențele băuturilor spirtoase, monopolul tutunului. Tactica era considerată periculoasă deoarece avea dezavantajul de a introduce discordia între proprietari și țărani, în cazul învoielilor agricole, afectând agricultura și era, totodată, imorală, mai ales că apropiați ai guvernului, precum Simion Mihăilescu sau chiar miniștri ca Mihail Kogălniceanu erau beneficiari ai monopolului tutunului și ai licenței băuturilor.¹⁵² Alături de promisiuni fără acoperire, guvernul era acuzat că întrebuița din plin pe prefecți și subprefecți în impunerea candidaturilor convenabile acestuia, cei propuși fiind în multe cazuri chiar rude ale conducătorilor de județe sau legați prin interese de aceștia.¹⁵³ În ciuda penuriei financiare clamată de miniștri, se găsiseră totuși fonduri pentru achitarea salariilor pe luna mai 1876, conservatorii găsind explicația măsurii în faptul că *influența morală are necesitate de concursul tuturor funcționarilor*.¹⁵⁴

În contextul presiunii guvernamentale și a utilizării tuturor pârghiilor prin care executivul își putea asigura succesul electoral, opoziția conștientiza lipsa perspectivelor reale în obținerea unei bune reprezentări parlamentare. Sistemul administrativ centralizat făcea ca prefectura să joace un rol primordial în timpul alegerilor, de această instituție legându-și interesele o mare parte din chiar alegătorii

¹⁵⁰ Se invocau abuzurile săvârșite de Ion Ghica, care fusese acționat în judecată de Tribunalul Dâmbovița pentru tăierea abuzivă a pădurii Mavrodin, cu puțin timp înainte de a fi propus ca ministru de Justiție în formula ministerială înaintată Domnitorului de către G. Vernescu. "Timpul", nr. 34, 21 mai 1876, p. 1.

¹⁵¹ *Dreptatea fiind cu partidul nostru, care a știut întotdeauna să conserve și să respecte libertățile înscrise în Constituțiunea țării, trebuie ca nici unul dintre noi să nu pregete un minut și fiecare înarmându-se cu curaj și devotament, să fie un adevărat luptător și un demn reprezentant al partidului conservator[...]. Adversarii noștri sunt prea slabi prin chiar credința și principiile lor politice, astfel că ei nu vor putea niciodată ca să reziste curentului puternic al opiniei publice a țării întregi.* *Ibidem*, nr. 35, 22 mai 1876, p. 1

¹⁵² *Ibidem*, nr. 32, 19 mai 1876. sub titlul *Ministrul revoluționar*, oficiosul conservator scria că, în locul îndeplinirii obligațiilor de plată a datoriilor statului, I. C. Brătianu se implica în dirijarea campaniei electorale din teritoriu, speculând unele dorințe ale populației și promițându-i, prin agenții electorali care cutreierau satele, desființarea licențelor băuturilor spirtoase, suprimarea monopolului tutunului. *Ibidem*, nr. 35-36, 26 mai 1876, p. 2.

¹⁵³ Prefectul de Botoșani, Buzdugan, stabilise candidaturile oficiale pentru alegerile din iunie 1876, între care figurau cumnatul său, Iancu Cocută, la colegiul II și nepotul său, Costică Bobeică, la colegiul III. Subprefecții fuseseră aleși cu multă grijă, dintre rudele prefecților sau prin legături de interese cu aceștia: Costache Grecu, subprefect la plasa Târgului, era unchiul prefectului, iar Costică Hîntescu, la plasa Ștefănești, era chiar arendaș în subunitatea administrativă pe care o conducea. *Ibidem*, nr. 32, 19 mai 1876.

¹⁵⁴ *Ibidem*.

colegiului I, teoretic mai puțin predispuși influenței guvernului. După cum cu regret avea să noteze *Timpul*, imediat după alegeri, lipsa capacității politice a alegătorilor și comportamentul electoral aferent nu îndreptăteau speranțele conservatorilor într-un rezultat favorabil: *Alegătorii din chiar colegiul I, afară de prea puține excepțiuni, n-au cea mai mica cunoștință de cestiunile grave care se agită în țară, n-au nici o noțiune de idei generale politice; ei dau votul lor, ca și alegătorii din celelalte colegii, împinși de considerațiuni de interes privat, speranța unor foloase din partea autorității sau temerea de a nu cădea sub urgia ei. La colegiul I se oferi casierului, postul de casier central și alegătorul funcționar măgulit, dete ministerului nu numai votul său, ci și pe al cumnatu-său. Se șopti la urechea unui alt alegător, că are un proces corecțional la tribunal și bietul om se purtă cuminte.*¹⁵⁵

Finalul alegerilor consemna victoria liberal-radicalilor, rezultatele obținute asigurându-le o largă majoritate în Cameră.¹⁵⁶ Dintre personalitățile conservatoare, doar Prințul Alexandru Știrbei la colegiul I de Dolj¹⁵⁷ și Dimitrie Ghica la colegiul II-lea din Dâmbovița¹⁵⁸ reușeau să-și câștige mandatele de deputați. Coaliția guvernamentală, în schimb, era reprezentată prin toate notabilitățile sale, precum G. Vernescu (Ilfov), I. C. Brătianu (Muscel), M. Kogălniceanu (Roman), Manolache Costache Epureanu (Tutova), I. Câmpineanu (Brăila)¹⁵⁹, G. Chițu (Dolj), M. Pherekide (Muscel)¹⁶⁰, D. Brătianu, C. A. Rosetti, E. Costinescu, E. Stătescu (Ilfov), N. Ionescu urmat de fracționiștii ieșeni V. Gheorghian, Al. Gheorghiu, D. Anghel.¹⁶¹ Dintre aceștia, miniștrii I. C. Brătianu și M. Kogălniceanu vor opta, totuși, pentru mandatul de senator.¹⁶²

Alegerile au fost urmate de numeroase proteste din partea opoziției, publicate în presă sau expediate direct Domnitorului Carol, relative la numeroase abuzuri săvârșite de guvern prin intermediul administrației sale, în vederea obținerii victoriei

¹⁵⁵ "Trompeta Carpaților", 17 iunie 1876, p. 2.

¹⁵⁶ *Istoria românilor*, vol. VII, tom I, *Constituirea României moderne (1821-1878)*, ediția Academiei Române, coord. Dan Berindei, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 642. Conform estimările "Timpului", liberalii radicali ar fi obținut 65-67 de mandate, față de numai 36 ale partizanilor ai lui M. Kogălniceanu, 26 ale fracționiștilor, 7 ale susținătorilor lui Manolache Costache Epureanu, 5 ale amicilor politici ai lui I. Ghica, 3 ale vernescanilor și 6-7 conservatori. *apud* Mihail Polihroniade, Alexandru Christian Tell, *Domnia lui Carol I*, vol. I, 1866-1877, București, Editura Vremea, 1937, p. 318. C. A. Rosetti avansa cifre mai optimiste, de 80 de locuri pentru aderenții săi, restul fiind împărțit între susținătorii lui M. Kogălniceanu și M. Costache, 20 de mandate, alte 15 mandate pentru "Fracțiune", 5 pentru amicii ai lui G. Vernescu, "reacțiunea" obținând doar 8 locuri și câțiva "flotants, zestre guvernamentală" C.A. Rosetti către Maria Rosetti. *Correspondență*, vol. II: 1871-1876, ediție de Marin Bucur și Neonila Onofrei, București, 1998, p. 169.

p. 169. I. Mamina atribuia întregului Partid Național-Liberal majoritatea de 141 de locuri în noua Adunare, conservatorii doar 10 locuri și 6 independenților. I. Mamina, *op.cit.*, p. 209.

¹⁵⁷ "M.O.", nr. 122, 5/17 iunie 1876, pp. 2970-2971.

¹⁵⁸ *Ibidem*, nr. 124, 7/19 iunie 1876, p. 3001-3002.

¹⁵⁹ *Ibidem*, nr. 122, 5/17 iunie 1876, pp. 2970-2971.

¹⁶⁰ *Ibidem*, nr. 124, 7/19 iunie 1876, p. 3001-3002.

¹⁶¹ *Ibidem*, nr. 126, 9/21 iunie 1876, p. 3035-3036.

¹⁶² Nichita Adăniloae, *Parlamentul și războiul de independență*, în *Istoria Parlamentului și a vieții parlamentare din România până la 1918*, coord. P. Căncea, M. Iosă, A. Stan, București, Editura Academiei, 1983, p. 229.

în alegeri. În scrisoarea adresată alegătorilor colegiului I din județul Vâlcea, Alexandru Lahovary condamna ingerințele pentru influențarea electoratului de către agenții puterii executive, manifestate prin suspendarea proceselor civile, inventarea de procese corecționale, intimidări, prezența frecventă a prefectilor și a președinților de tribunale în sălile alegerilor, înlăturarea alegătorilor din listele electorale invocându-se pretexte oarecare, voturile scrise de alții sau date pe față.¹⁶³ Pentru conservatori, G. Vernescu, considerat *un monument de incapacitate*, deținuse rolul de *instrument al cârdășiei roșii* întrucât fusese acela care patronase fraudele și abuzurile administrației în desfășurarea alegerilor: la colegiile al III-lea și al IV-lea, se votaseră pe față chiar candidaturi ale unor oameni străini de districtele respective, precum aceea a Colonelului G. Slăniceanu, ales în patru județe, colegiul al II-lea fusese câștigat prin funcții, iar colegiul I prin mandate judecătorești.¹⁶⁴

Ca răspuns la darea lor în judecată, conservatorii au încercat discreditarea guvernului liberal pe plan extern. Erau folosite aceleași clișee la care opoziția mai apelase și în timpul precedentei guvernări liberal-radicală din 1867-1868, anume revoluționarismul, antisemitismul și mai nou, în contextul reactivării crizei orientale, politica prorusă a ministrului de Finanțe și viitor președinte al Consiliului I. C. Brătianu.¹⁶⁵

Opoziția conservatoare, redusă ca posibilități de influențare a cursului politicii externe a României în intervalul complicat al anilor 1876-1878, nu a rămas total în afara marilor dezbateri politice din cadrul societății românești, exprimându-și poziția prin articole de presă și prin puținele *voci* din Parlamentul României, în special din Senat.

După cum este cunoscut, conservatorii nu au fost invitați să participe la Consiliul de Coroană din 2/14 aprilie 1877 care a tratat chestiunea oportunității încheierii unei convenții privind tranzitarea teritoriului român de către trupele rusești în marșul lor spre teatrul de operațiuni din sudul Dunării, statutul acestora de foști miniștri puși sub acuzare fiind folosit ca pretext de către guvernul I. C. Brătianu pentru diminuarea numărului contestatarilor unei politici de apropiere față de Rusia.

Problematica atitudinii pe care trebuia să o adopte România față de iminentul război ruso-turc nu a generat o poziție unitară din partea conservatorilor. T. Maiorescu, în a sa *Istorie contemporană*, dezvăluia peste ani că dacă miniștrii acuzați ar fi fost convocați la Consiliul de Coroană, o parte din ei, printre care și autorul s-ar fi pronunțat pentru un război împotriva turcilor.¹⁶⁶ Desigur că mărturia ne impune rezerva necesară, acest punct de vedere fiind exprimat de mentorul *Junimii* cu mult

¹⁶³ "Timpul", an I, nr. 47, 8 iunie 1876, p. 1.

¹⁶⁴ *Ibidem*, an II, nr. 3, 5 ianuarie 1877, p. 1.

¹⁶⁵ C. A. Rosetti, aflat în misiune în Franța, constata, într-o scrisoare trimisă la 6 septembrie 1876 ministrului de Externe, N. Ionescu, puternicul sprijin de care se bucura propaganda conservatoare din partea cercurilor evreiești și a presei din Franța, Germania și Austro-Ungaria. Prin intermediul acesteia, conservatorii înlesneau străinilor o violentă campanie antiguvernamentală, acuzând pe liberali de ruinarea țării, de dorința de răzbunare care îi împinse de ai acționa în judecată. Pentru contracararea acestei campanii negative, Rosetti solicita fonduri care să le folosească pentru a-și asigura o presă favorabilă. Constantin Bacalbașa, *op. cit.*, p. 194-195.

¹⁶⁶ Eugen Lovinescu, *T. Maiorescu*, București, Editura Minerva, 1972, p. 316.

timp după desfășurarea Războiului de Independență, detașarea de momentul 1877 putându-i estompa rezervele pe care le avusese inițial. În plus, ziarul conservator, „Timpul” adoptase o linie neutralistă în privința atitudinii de urmat a României războiul ruso-turc. Spre deosebire de Maiorescu, P. P. Carp se situase pe o poziție clar neutralistă făcută publică mai ales prin discursurile sale din Senat din aprilie 1877.¹⁶⁷ În ședința din 17 aprilie 1877, el s-a pronunțat deschis împotriva rațiunii de a încheia convenția cu Rusia pentru tranzitarea teritoriului românesc de către trupela acesteia, parafată la 4/16 aprilie 1877, contestând chiar valabilitatea ei în condițiile în care fusese supusă dezbaterii Parlamentului abia după pătrunderea armatei ruse în țară și ca atare sub imperiul presiunii armate.¹⁶⁸ Referindu-se la motivația încheierii convenției cu această putere cuprinsă în mesajul princiar, conform căreia inițiativa României fusese expresia dezinteresului Puterilor Garante la adresa ei, apropierea de țară apărând, în contextul respectiv, ca singura alternativă, pentru asigurarea integrității teritoriale.¹⁶⁹ P. P. Carp o respingea cu tărie și se întreba: *De ce să cerem Rusiei să înlocuiască ea singură garanția ce ne-o dădeau până azi șapte puteri? Cine ne garantează în contra Rusiei? Nu înțeleg ce speranță poate cineva întemeia pe această convențiune când disproporția de puteri este atât de mare încât, oricâte s-ar zice, niciodată nu am fi pe picior de egalitate. Pozițiunea care se face României prin această convențiune este tocmai pozițiunea pe care o făceau romanii popoarelor pe jumătate cucerite.*¹⁷⁰ Eforturile diplomatice ale guvernului pentru obținerea recunoașterii neutralității fuseseră inutile, în opinia sa, nici una dintre puterile europene neputând garanta aceasta întrucât ele erau mai curând interesate de ameliorarea statutului creștinilor supuși Porții otomane. Continuând linia contradictorie a exponenților neutralității¹⁷¹, Carp vedea oportună apărarea neutralității

¹⁶⁷ A se vedea, în acest sens, discursurile lui P. P. Carp rostite în ședințele Senatului din 17 și 23 aprilie 1877, în P. P. Carp, *Discursuri*, vol. I, 1868-1888, București, Editura Librăriei Socec, 1907, p. 129-136.

¹⁶⁸ „Atunci când 300 000 de baionete se află pe teritoriul nostru și oricare ar fi răspunderea materială ce va rezulta din votul nostru, eu resping răspunderea morală a unui act făcut în asemenea condițiuni”. *apud* C. Gane, *op.cit.*, p. 204-205.

¹⁶⁹ P. P. Carp, *Discursuri parlamentare*, ediție îngrijită de Marcel Duță, studiu introductiv de Ion Bulei, București, Editura „Grai și Suflet-Cultura Națională”, 2000, p. 53.

¹⁷⁰ C. Gane, *op.cit.*, p. 204-205.

¹⁷¹ Regretul inexistenței unei reglementări a „neutralității perpetue” a României prin Tratatul de la Paris se desprindea frecvent din articolele publicate de ziarul lui Vasile Boerescu, respectiva lacună facilitând, în opinia celor de la „Pressa”, intenția Rusiei *de a ocupa, într-un mod forte și imediat, teritoriul român și de a face din el baza operațiunilor sale*. „Pressa”, nr. 65, 13 aprilie 1877, p. 2. Cu misiunea mult ușurată, Rusia *poate prepara în el [teritoriul României, n. ns.] soluțiunea ce ea a și preparat ca rezultat al resbelului, dar care nu e încă consemnată, căci până acum aceasta este un secret bine păstrat*, aluzia la pretenția țării asupra sudului Basarabiei fiind destul de evidentă. *Ibidem*. Alianța cu Rusia echivala, în viziunea lui I. Ghica, cu negarea politicii tradiționale a românilor de la începutul secolului al XIX-lea, după expresia sa, *ar fi a tăgădui tot ce am zis și am scris ca să convingem lumea că voim să fim un bulevard în contra panslavismului*. Atitudinea care se impunea României era *neutralitatea sinceră* și protestul energic către cabinetele europene față de orice violare a teritoriului român de către oricare dintre beligeranți, orice *cavalerism rău înțeles*, războinic, ~~rebuind~~ respins. Ion Ghica, *Scrieri*, vol. IV, cu o prefață, indice de lucruri, localități și persoane de Petru V. Haneș, București, Editura „Minerva”, 1915, p. 112; 125. Atrăgând atenția miniștrilor cum *că ați început prin a fi mazziniani și acum sfârșiți prin a fi cazaci*, virulentul deputat N. Blaremburg considera că reglementarea convenției cu Rusia însemna pur și

în fața Europei numai atunci când Rusia ar voi să tragă din victoriile sale alte consecințe, când ea nu s-ar mărgini la ameliorarea soartei creștinilor, ci ar voi să dobândească o întindere de teritoriu, o mărire de putere, o modificare în formațiunile politice din Orient.¹⁷² Omul politic junimist demonstra, în mod surprinzător, o previziune remarcabilă asupra intențiile anexioniste ale Rusiei, teama pe care puternicul vecin de la Răsărit o inspira multora dintre oamenii politici români stând la baza acesteia.

Carp își încheia discursul din Senat respingând orice încercare de alianță cu Rusia, văzută ca o încălcare a tratatului de la Paris, paza de până acum a existenței statului român.¹⁷³ Percepând Rusia ca pe un real pericol pentru însăși existența statului român, fapt confirmat de tradiția acțiunilor antiromânești concretizate în precedentele ocupații militare și amputări teritoriale, omul politic conservator sesiza intenția diriguitorilor politicii externe românești de a se folosi de conflictul ruso-turc pentru a interveni militar și a obține independența. În consecință, P. P. Carp îi îndemna la o mai profundă reflecție asupra consecințelor pe care victoriile militare ale Rusiei le-ar putea avea asupra integrității noastre teritoriale, nerămânându-i decât să spere că *Puterile, la încheierea păcii să zică că mențin aici la noi statu-quo*.¹⁷⁴

Peste ani, în ședința Senatului din 30 noiembrie 1892, D. A. Sturdza, un cunoscut neutralist al epocii Războiului de Independență, îi reproșa liderului conservatorilor Lascăr Catargiu refuzul de a-și face publică poziția față de problematica războiului din 1877, chiar dacă nu fusese invitat la Consiliul de Coroană în acest scop.¹⁷⁵ Era desigur expresia confruntării politice dintre cei doi lideri ai principalelor partide de guvernământ ale României la 1892, însă reproșul făcut lui Lascăr Catargiu dezvăluie o anumită notă de cinism a unui dintre cei mai redevabili adversari ai politicii active a primului-ministru I. C. Brătianu.

Au existat totuși și unii conservatori care au prevăzut importanța războiului pentru unele transformări necesare la nivelul conștiinței colective a românilor. Constantin Brăiloiu scria în „Timpul”, la 12 mai 1877 că războiului va genera o primenire morală și o responsabilizare în special a tinerei generații: *Războiul va contribui mult a da tinerilor noștri ofițeri și virilitatea caracterelor care ne cam lipsește. Obişnuim până acum în timp de douăzeci de ani a ne certa pentru abstracții și de multe ori din puncte de vedere egoiste, ne vom învăța a conta cu nevoile vieții practice[...] Până acum am fost niște copii răsfățați cari așteptau toate de la noroc și de la întâmplări de multe ori de la intrigi mai mult sau mai puțin dibace. Acum suntem datori să lucrăm prin noi înșine și să ne orientăm în împrejurări grave pentru*

simplu reglementarea ocupațiunii străine. În opinia sa, angajamentele cu Rusia fuseseră încheiate anterior pătrunderii trupelor ei, conform unui plan prestabilit. Guvernul nu numai că nu încercase să preîntâmpine invazia rusă sau să protesteze conform tratatului de la Paris, dar o acceptase și îi reglementase și condițiile. Christodul I. Suliotis, *op. cit.*, p. 692-693.

¹⁷² P. P. Carp, *op.cit.*, p. 54.

¹⁷³ Ion C. Brătianu, *Viața și faptele sale (1821-1891)*, București, Imprimeriile Independența, f.a., p. 49.

¹⁷⁴ C. Gane, *op.cit.*, p. 204-205.

¹⁷⁵ D. A. Sturdza, *op.cit.*, p. 22-23.

*existența noastră, avem trebuință de o serioasă cugetare și de mult curaj. Aceasta va contribui a ne releva caracterele.*¹⁷⁶

Alegerile senatoriale din aprilie 1877 au fost considerate de către opoziția coalizată a *dreptei* și a recent constituitului *partid centru* drept un moment prielnic depășirii fricțiunilor existente în vederea constituirii unei alianțe electorale cu valențe de nucleu al unei formațiuni politice cu un grad cât mai mare de coeziune. Alianța constituită din *cele două partide reprezentate de zarele Timpul și Pressa*¹⁷⁷ era condusă de un *comitet central* sub președenția Prințului Dimitrie Grigore Ghica, cuprinzându-i pe Ioan N. Alexandrescu, George Apostoleanu, Constantin D. Athanasiu, Constantin Boerescu, Panait Casimir, Dimitrie Cornea, Alexandru Orăscu, Dimitrie Hagi Pandele, George Constantin Filipescu, Grigore Păucescu, Vasile Pogor, Dimitrie Rosetti, Prințul Alexandru Barbu Știrbei, Prințul Grigore Mihail Sturdza, Gen. Christian Tell, dr. Nicolae Turnescu și Dimitrie P. Vioreanu.¹⁷⁸ Scopul *menținerii principiilor de stabilitate și progres* era prevăzut într-un program minimal cu obiective precum restabilirea echilibrului constituțional, întronarea onestității în administrație, asigurarea imparțialității și profesionalismului justiției, o responsabilă administrare a veniturilor statului, îmbunătățirea activității agricole, agriculturii, respectul pentru Biserica ortodoxă română.¹⁷⁹

Ca și în precedentele cazuri, alegerile pentru Senat din aprilie 1877 nu au constituit decât un moment conjunctural al reapropierii foștilor parteneri de guvernare din perioada 1871-1876. Evoluția evenimentelor pe scena politică românească suprapuse desfășurării Războiului de Independență nu a reliefat o reală solidarizare a *dreptei*. De altfel, atmosfera politică internă din timpul Războiului Neatârării era descrisă de N. Iorga ca o confruntare dintre *clanuri conduse de șefi care aveau ca întâie datorie aceia de a le aduce la putere*. Necontestând patriotismul și cultura multora dintre oamenii politici ai timpului, marele istoric descria viața politică a epocii ca expresie a unor *înjghebări de interese în jurul titlurilor sau formulelor de împrumut, puțințel în afară de întreaga lume muncitoare căreia îi lipsea conștiința valorii și a dreptului ei în politica țării*.¹⁸⁰ Finalul alegerilor consemna victoria detașată a liberalilor radicali, conservatorii numărând 14 aleși, de diferite nuanțe, la colegiul I și numai 5, la colegiul al II-lea.¹⁸¹ În noul Senat intrau, în urma alegerilor, unii dintre foștii miniștri încă aflați sub acuzare precum L. Catargiu, V. Boerescu, G. Gr. Cantacuzino și P. P. Carp.¹⁸²

Pentru opinia publică românească, gruparea politică constituită în jurul „Pressei” și a proprietarului acesteia, Vasile Boerescu, tindea să devină simbolul opoziției autentice, diminuând importanța politică a conservatorilor de la „Timpul”

¹⁷⁶ *apud Nicolae Iorga, Războiul pentru independența României. Acțiuni diplomatice și stări de spirit, București, Cultura Națională, 1927, p. 92.*

¹⁷⁷ „Timpul”, nr. 76, 3 aprilie 1877, p. 1.

¹⁷⁸ *Ibidem*, nr. 80, 8 aprilie 1877, p. 1.

¹⁷⁹ *Ibidem*.

¹⁸⁰ Nicolae Iorga, *op.cit.*, p. 83.

¹⁸¹ „Pressa”, nr. 66, 14 aprilie 1877, p. 1.

¹⁸² C. Gane, P. P. Carp, p. 197.

Totuși, în ciuda afirmării unei individualități doctrinare aparte, plasându-se în *centrul* spectrului politic românesc, Vasile Boerescu, pentru a imprima un plus de consistență discursului său din Senat, din 26 noiembrie 1877 relativ la proiectul de răspuns la Mesajul Tronului, alegea să se prezintă ca purtătorul de cuvânt al *celor mai mulți amici din partida conservatoare*, aflați în minoritate, precum D. Ghica, Gh. Gr. Cantacuzino, P. P. Carp și Al. Orăscu, dând citire totodată și unui *program al partidului conservator întreg*, elaborat în legătură cu atitudinea de urmat a României în contextul războiului ruso-turc. Documentul recomanda ca România, recunoscătoare tuturor puterilor europene, să nu-și uite „datoria de a forma o egală santinelă de ordine, de stabilitate, și de siguranță pentru toate puterile vecine și de a nu se amesteca în cestiunile nici uneia din ele.”¹⁸³ Dorința de independență a românilor era justificată de intenția acestora de a *scăpa pământul și naționalitatea lor de sgduirile periodice și de pericolele la cari erau expuse și de a coopera astfel și înșile ca hotarul Occidentului, care începe de la malul stâng al Dunării, să devină o realitate, un punct solid al ordinei și al echilibrului politic în Orientul Europei*. Se impunea cooperarea Guvernului Brătianu cu Parlamentul pentru a convinge puterile europene ca ele să recunoască independența *acestei noi Belgii din Orient*.¹⁸⁴ În afara conținutului programului, unul fără îndoială patriotic, pretenția lui Boerescu de a vorbi în numele *partidului conservator întreg* era, desigur, exagerată. Tipul politicianului autentic, Boerescu înțelesese că un demers în numele *dreptei* ar fi avut un mai mare impact la nivelul opiniei publice și al guvernului, în mod special, decât unul ca emanat din inițiativa *Centrului*. În plus, personalitățile invocate de el, D. Ghica, P. P. Carp, Al. Orăscu, printre puținii reprezentanți ai opoziției din Senat, deși colaboraseră în trecut cu *dreapta*, nu reprezentau la momentul respectiv, poate exceptându-l pe Carp, încă cu o poziție ambiguă printre conservatori, adevărații purtători de cuvânt ai acestora. Însăși percepția pe care o avea Vasile Boerescu asupra configurării marii formațiuni conservatoare, rămasă un ideal până atunci în conștiința celor mai mulți oameni politici, aceea a *fusiunii* dintre *dreapta* și *centru*, astfel încât *ele să facă un sigur partid conservator* pare să indice o reorientare tipică pentru activitatea sa politică.¹⁸⁵ Și doar atât. Este cunoscută tendința apropierii acestuia de liberalii radicali din jurul primului-ministru I. C. Brătianu, din 21 decembrie 1878 datând și proiectul său de alianță dintre *stânga* și *centru*.¹⁸⁶

¹⁸³ V. Boerescu, *Discursuri politice 1859-1883*, vol. II, 1874-1883, București, Atelierele Grafice Sococ, 1910, p. 789.

¹⁸⁴ *Ibidem*, p. 790.

¹⁸⁵ *Ibidem*, p. 367.

¹⁸⁶ Scopul înțelegerii era tocmai accederea la putere sub forma unui *minister mixt care se va constitui cât mai curând și, cel mai târziu, îndată ce Adunările actuale vor fi dizolvate*. Conducerea guvernului urma să fie încredințată lui I. C. Brătianu, V. Boerescu condiționând intrarea în alianță de necesitatea ca *trei fotoliuri trebuie să se dea centrului și anume acela al ministerului de Externe, al Justiției și un al treilea oarecare*. Scopul final al demersului celor două forțe politice era *unirea acestor două partide efectuată deocamdată sub formă de alianță [ulterior] fusiunea lor și crearea sau întărirea unui singur și forte partid liberal și național*. Biblioteca Națională a României (în continuare BNR), fond Saint Georges, arhiva Basile Boerescu, pachet XLIII, f. 118-119; vezi și Gheorghe-Florin Știrbă, *Din viața politică a României în vremea Războiului de Independență. Gruparea "Centru"*, în "Acta Moldaviae Septentrionalis", Botoșani nr. X/201, pp.143-156, <http://www.cimec.ro/> <http://www.muzeuvaslui.ro>

În acest timp, conservatorii, reduși la statutul de spectatori ai desfășurării evenimentelor politico-militare din 1877-1878, continuau să activeze în jurul oficiosului „Timpul” confruntându-se cu inerentele probleme financiare ale multor publicații din acea perioadă precum și cu rivalitățile dintre ei care le afectau solidaritatea. După ce o scurtă perioadă, redacția ziarului a fost deținută de Gr. H. Granda, cunoscut pentru opțiunile sale antiliberale, conflictul în care va intra cu junimiștii ieșeni care îl acuzau de popularizarea insuficientă în paginile „Timpului” a revistei lor, „Convorbiri literare”, l-a determinat să se retragă, lăsând locul contestatarilor săi. Prin intermediul lui Titu Maiorescu care prelua redacția „Timpului”, junimiștii se impuneau în cadrul grupării conservatoare din jurul lui Lascăr Catargiu, controlând și oficiosul acesteia. Retrăgându-se în aprilie 1877, din cauza unor neînțelegeri cu Al. Lahovary,¹⁸⁷ Maiorescu transfera responsabilitatea redacțională lui I. Slavici și G. I. Pompilian preluând ei dificila situație cauzată de problemele financiare și de lipsa de susținere din partea conducătorilor conservatori.¹⁸⁸ Corespondența purtată de I. Slavici cu Iacob Negruzzi din această perioadă relevă, în afara problemelor financiare și lipsa de coeziune a conservatorilor într-un moment de căutare și incertitudini privind viitorul lor politic. Într-o scrisoare din 5 august 1877, jurnalistul ardelean dezvăluia dezinteresul notabilităților *partidului conservator* pentru desfășurarea activității ziarului „Timpul”, salariile nefiind plătite de trei luni. În ciuda faptului că „Timpul” era organul *Junimii*, dată fiind prezența lui T. Maiorescu, a lui Th. Rosetti și P. P. Carp în *comitetul de redacție*, ziarul era privat de contribuțiile publicistice ale acestora, tirajul ziarului înregistrând scăderi îngrijorătoare.¹⁸⁹ La 31 august 1877, Slavici revenea, într-o scrisoare către același Negruzzi, cu amănunte interesante din culisele *dreptei* românești de atunci, dezamăgirea acestuia față de dezbinarea care domnea între conservatori fiind evidentă. Subliniind că „Timpul” *devenise un ziar pe care nimeni nu îl mai citește*¹⁹⁰ și că se confrunta cu mari probleme financiare cauzate de neînțelegerile dintre junimiști în privința finanțării, Th. Rosetti și T. Maiorescu chiar gândindu-se la sistarea ei, Slavici vedea cauza situației existente în lipsa unei colaborări adecvate a „Junimii” cu *oameni ca Lahovary, Filipescu și Florescu și alții de felul acestora*.¹⁹¹ Constatarea acestei stări de lucru îl determina pe jurnalistul de la „Timpul” să își exprime regretul că deși *pătruns până la adâncul inimei de vederile conservatoare*, a trebuit să mă conving că nu este în această țară un partid binecuvântat, care ar reprezenta aceste idei și ar lupta cu destulă energie pentru ele. Elementele bune nu sunt în această țară unite spre a pune stavilă incapacității și a voinței de rău.¹⁹² O reconfirmare, așadar, a lipsei de solidaritate a conservatorilor.

¹⁸⁷ Ioan Slavici, *Amintiri. Lumea prin care am trecut. Fapta omenească. Articole*, ediție îngrijită, prefată, note și indici de George Sanda, București, Editura pentru Literatură, 1967, p. 87.

¹⁸⁸ Dimitrie Vatamaniuc, *op.cit.*, p. VI.

¹⁸⁹ I. E. Torouțiu, Gh. Cardaș, *op. cit.*, p. 281.

¹⁹⁰ *Ibidem*.

¹⁹¹ *Ibidem*.

¹⁹² *Ibidem*.

Intrarea lui M. Eminescu în redacția „Timpului”, în octombrie/noiembrie 1877, la rugămintea lui Slavici, avea să dinamizeze activitatea publicistică la oficiul conservator în perspectivă însă, pentru moment, dată fiind incertitudinea în privința modului de finalizare a războiului din Balcani, Eminescu se va supune rezervei impusă de conducătorii conservatori în legătură cu care Slavici îi scria lui Negruzzi, la 14 decembrie 1877 că *cel mai bun articol este în care nu se zice nimic*.¹⁹³ Marele novelist anticipa însă o *campanie strașnică* împotriva guvernului liberal în cel mai scurt timp, acțiune ce va fi de altfel inaugurată de M. Eminescu prin publicarea, la 30 decembrie 1877 a articolului *Dorobanții*, un rechizitoriu extrem de dur la adresa liberalilor și a politicii profesate de ei în timpul Războiului de Independență.¹⁹⁴ Critica conservatorilor împotriva adversarilor liberali și a guvernării acestora prindea și mai multă consistență prin cooptarea în redacția „Timpului”, la inițiativa lui Eminescu, a celui pe care îl considera ca fiind cel mai bun gazetar din București, I. L. Caragiale.¹⁹⁵ Condeiful *mușcător* al acestuia pus în slujba oficiului conservator nu indica vreo aderență doctrinară, precum se întâmplase, măcar la nivel declarativ în cazul lui Slavici, cariera publicistică a lui Caragiale, cu antecedentele de colaborare cu liberalii de la „Alegătorul liber”, fiind marcată întotdeauna de un pronunțat pragmatism. El acceptase solicitarea de a colabora la „Timpul”, însă curând avu intuiția slăbiciunii conservatorilor în primii ani ai guvernării I. C. Brătianu, comunicându-le chiar lui Eminescu și Slavici că nu era dispus să-și piardă timpul pentru o cauză *pe dric*.¹⁹⁶ Cu toate acestea, în lipsa unei forțe și a unei organizări politice dorite, la 1878 conservatorii vor plasa la capitolul opoziție virulentă de presă, noul sosit Caragiale aducându-și o importanță deosebită. Articolele sale de debut, *Naționali-liberali* (29 martie 1878) și *Liberali și conservatori* (8 aprilie 1878), mai puțin doctrinare, cât mai ales foarte critice se încadrau în violenta campanie de presă pe care opoziția conservatoare o făcea guvernului Brătianu mai ales în urma dispozițiilor Tratatului de la San Stefano în privința cesiunii către Rusia a sudului Basarabiei. În ultimul articol, Caragiale prezenta guvernarea liberalilor ca una a urii împotriva adversarilor politici, inspirată de C. A. Rosetti, acela care considera că *partidul conservator, alb sau reacționar este o Plevnă internă pe care liberalii trebuiau să o combată la moarte și viață*.¹⁹⁷

¹⁹³ Dimitrie Vatamaniuc, *op.cit.*, p. VII.

¹⁹⁴ *Nu sunt în toate limbile omenesti la un loc epitețe îndestul de tari pentru a înfiera ușurința și nelegiuirea cu care stăpîniturile ce stăpînesc această țară tratează cea din urmă, unica clasă pozitivă a României, pe acel țăran care muncind dă o valoare pământului, plătind dări hrănește pe acești mizerabili, vîrsându-și sîngele, onorează această țară. Și pe când acești cumularzi netrebnci, această neagră masă de grecotei ignoranți, această plebe franțuzită, aceste lepădături ale pământului, această lepră a lumii și culmea a tot ce e mai rău, mai mincinos și mai laș pe fața întregului univers, face politică și fanfaronadă prin gazete și se gerează de reprezentanții unei nații ai cărei fii aceste stăpînituri nu sunt și nu pot fi, tot pe atunceă soldatul nostru umblă gol și desculți, flămînd și bolnav pe câmpiile Bulgariei.* M. Eminescu, *op.cit.*, p. 33.

¹⁹⁵ Șerban Cioculescu, *Viața lui I. L. Caragiale*, ediția a II-a, revăzută, București, Editura pentru Literatură, 1969, p. 189.

¹⁹⁶ *Ibidem*, p. 205.

¹⁹⁷ I. L. Caragiale, *Opere*, vol. V, *Articole politice și cronici dramatice*, ediție îngrijită de Șerban Cioculescu, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol al II-lea”, 1938, p. 9.

În contextul complicat al anului 1878, marcat de sfârșitul Războiului de Independență și de noile exigențe impuse României de areopagul european în vederea recunoașterii neatârării sale, între care și sacrificarea sudului Basarabiei, „dreapta” conservatoare se remarcă printr-o activă campanie de presă prin care deplângea soarta țării și incrimina guvernul liberal pentru politica de alianță cu ingrata Rusie. Din punct de vedere organizatoric, nucleul constituit în jurul ziarului „Timpul” continua să reprezinte singura grupare conservatoare vizibilă, o parte din foștii parteneri de guvernare din 1871-1876, precum cei grupați în jurul formațiunii de *centru* din jurul lui Vasile Boerescu, tinzând la o apropiere de sferile liberale. Conștienți că discursul lor politic era departe de a întruni adeziunea publicului larg întocmai precum retorica liberală și că o concepție asupra progresului societății „nu spre ținta demagogică a numărului și a puterii brutale, ci spre ținta democratică a meritului personal și a rațiunii” putea fi asumată de cadre restrânse ale mediului politic românesc, conservatorii de la „Timpul” vor miza pe coerență și pe menținerea cadrelor fidele.¹⁹⁸ Din acest punct de vedere, reticența cu care erau priviți o serie de *dezertori*, foști colaboratori ai liberalilor precum fostul primul-ministru al guvernului Coaliției de la Mazar-Pașa, Manolache Costache Epureanu este deosebit de relevantă. La 7/21 aprilie 1878, omul politic moldovean, în ciuda încercărilor unei reconcilieri cu foștii săi colaboratori din perioada 1871-1875 și a opoziției deosebit de active pe care o făcea cabinetului I. C. Brătianu, nu se reabilitase încă în ochii conservatorilor, „Timpul” înțelegând să se disocieze de orice bărbat, care din cine știe ce motive face opoziție guvernului. *D. Epureanu poate să aibă mare dreptate dar aceasta-i afacerea d-sale personală, nu însă a opoziției ca atare. După câte știm noi, grupurile din Adunări, care s-au deslipit de alma mater a partidului roșu nu stau cu conservatorii în alte relații decât în cele strict necesare unui regim parlamentar.*¹⁹⁹ Regretul lipsei de unitate a „dreptei” putea fi lesne sesizat la Lascăr Catargiu, cel care la 8/20 octombrie 1878, felicitându-l pe T. Maiorescu pentru vehemența discursurilor opoziției conservatoare din ambele Camere, evidenția *prăpastia în care ne-a târât guvernul Măriei Sale și unui din conservatori le-au dat concursul.*²⁰⁰

Încercările de teoretizare doctrinară și elaborare programatică nu au lipsit în această perioadă de organizare a conservatorilor. În studiul său intitulat *Despre partidele politice*, Grigore Păucescu, membru al grupării de la „Timpul”, făcea publică doctrina *partidului conservator* în jurul unor principii precum: *libertatea individuală și autonomia comunelor, monarhia constituțională, corp ponderator, meritul personal și dominația rațiunii și a dreptății în societate.*²⁰¹

La 1878 gruparea constituită în jurul ziarului „Timpul” constituia *prima organizație conservatoare* ce funcționa pe baza unui statut. Din ea făceau parte oameni politici precum L. Catargiu, Gen. I. Em. Florescu, P. Mavrogheni, Gen. G. Manu, Al. Lahovary, Th. Rosetti, T. Maiorescu, Gr. Păucescu, Gr. Triandafil, V.

¹⁹⁸ Gr. G. Păucescu, *Despre partidele politice*, în „Convorbiri literare”, an XI, nr. 11 din 1 februarie 1878, p. 446.

¹⁹⁹ *apud* Simion-Alexandru Gavriș, *op.cit.*, p. 379.

²⁰⁰ I. E. Torouțiu, Gh. Cardaș, *op.cit.*, vol. V „Junimea”, p. 65.

²⁰¹ Gr. G. Păucescu, *op.cit.*, p. 445.

Pogor, Al. Știrbei ș.a.²⁰² Evoluția acesteia facilitată prin reconcilierea cu unii conservatori ca Manolache Costache Epureanu și prin cooptarea și a altor oameni politici permitea constituirea, la 3/15 februarie 1880 a Partidului Conservator, în urma subscrierii din partea celor 88 de membri fondatori a statului și a programului politic al acestuia.²⁰³

În ciuda utilizării frecvente în epocă a termenului de *partid* ea trebuie să indice mai curând o aspirație decât o realitate a vieții politice românești din deceniile șapte-opt ale secolului al XIX-lea. Forțele politice interne din perioada următoare instaurării monarhiei constituționale nu au depășit statutul de *grupări politice* constituite în jurul unor personalități. În interiorul acestora, diversitatea opiniilor, afinitățile sau animozitățile personale și mai puțin chestiunile doctrinare au determinat o mare mobilitate a *membrilor*, astfel că doar momentele electorale păreau să indice preocupări pentru o apropiere a acestora într-o formulă de tipul coalițiilor politice. Din această realitate a vieții politice românești a rezultat, inevitabil, perioada instabilității guvernamentale.

Un pas înainte pentru depășirea acestei etape a fost realizat prin guvernarea de cinci ani a cabinetului conservator condus de Lascăr Catargiu (1871-1876), propulsat de o coaliție a grupărilor de *centru* și *dreapta*. Lunga guvernare conservatoare nu a facilitat însă și o autentică organizare partinică în sensul creării unui partid conservator. Rivalitățile dintre personalitățile „drepte” au împiedicat această finalitate.

Perioada de după părăsirea puterii nu se va dovedi mai fastă pe plan organizatoric. Degringolada ieșirii de la guvernare, fricțiunile dintre foștilor parteneri de coaliție, reorientarea politică a grupării din jurul lui V. Boerescu și D. Ghica către liberali a fost completată de totala pasivitate din timpul Războiului de Independență care le-a fost rezervată conservatorilor de către liberali prin punerea sub acuză a foștilor miniștri din timpul guvernării L. Catargiu.

Efortul lor de organizare însă va căpăta un nou impuls pe fondul succeselor politice ale liberalilor radicali, artizanii momentului independenței, conducând la formarea Partidului Conservator în anul 1880.

²⁰² Ion Bulei, *op.cit.*, p. 16-18.

²⁰³ *Ibidem*.